

**Overheidsparticipaties in
de marktsector in België,
1997-2003**

H. Spinnewyn

Januari 2006

Federaal Planbureau

Het Federaal Planbureau (FPB) is een instelling van openbaar nut.

Het FPB voert beleidsrelevant onderzoek uit op economisch, sociaal-economisch vlak en op het vlak van leefmilieu.

Hiertoe verzamelt en analyseert het FPB gegevens, onderzoekt het aanneembare toekomstscenario's, identificeert het alternatieven, beoordeelt het de gevolgen van beleidsbeslissingen en formuleert het voorstellen.

Het stelt zijn wetenschappelijke expertise onder meer ter beschikking van de regering, het Parlement, de sociale gesprekspartners, nationale en internationale instellingen.

Het FPB zorgt voor een ruime verspreiding van zijn werkzaamheden. De resultaten van zijn onderzoek worden ter kennis gebracht van de gemeenschap en dragen zo bij tot het democratisch debat.

Internet

URL: <http://www.plan.be>

E-mail: contact@plan.be

Publicaties

Terugkerende publicaties:

De economische vooruitzichten
De economische begroting
De "Short Term Update"

Planning Papers (de laatste nummers)

Het doel van de "Planning Papers" is de analyse- en onderzoekswerkzaamheden van het Federaal Planbureau te verspreiden.

- 97 *Socialezekerheidsbijdrageverminderingen en alternatieve financiering van de sociale zekerheid: simulaties van beleidsvarianten*
D. Bassilière, F. Bossier, I. Bracke, I. Lebrun, L. Masure, P. Stockman - Januari 2005
- 98 *Markthervorming in netwerkindustrieën in België*
J. van der Linden - Mei 2005

Working Papers (de laatste nummers)

- 17-05 *Monetary Policy, Asset Prices and Economic Growth in the World Economy over the 1995-2004 Period - A counterfactual simulation with the NIME Model*
E. Meyermans, P. Van Brusselen - December 2005
- 18-05 *MoSES (Model of The Self-Employed pension Scheme) : une modélisation du régime de pensions des travailleurs indépendants*
B. Scholtus - December 2005
- 1-06 *Les conséquences économiques du choc pétrolier sur l'économie belge*
H. Bogaert, F. Bossier, I. Bracke, L. Dobbelaere - Januari 2006

Overname wordt toegestaan, behalve voor handelsdoeleinden, mits bronvermelding.
Drukwerk: Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie

Verantwoordelijke uitgever: Henri Bogaert
Wettelijk Depot: D/2006/7433/3

Dankwoord

Bij het tot stand komen van deze studie heb ik kunnen rekenen op de steun en de opmerkingen van de leden van de Directieraad: Henri Bogaert, Jan Verschooten, Michel Englert en mijn afdelingshoofd Joost Verlinden. Ook meerdere collega's van de Sectorale Directie hebben mee de inhoud van deze studie bepaald: Chantal Kegels, Aurelie Joos, Jan van der Linden, Remi Molein en Bernadette Biatour. Bij de Algemene Directie kon ik rekenen op het werk verricht door de equipe arbeidsmarkt, meer bepaald de statistieken in voltijdse equivalenten, verwerkt door Vaast Bresseleers. De administratieve ondersteuning van het Federaal Planbureau weerspiegelt zich in een nalezing van de Nederlandse tekst door Chantal Vandevoorde en Patricia Van Brussel. De vertaling naar het Frans werd door Dominique Buysse verricht. De lay-out werd verzorgd door Marleen Keytsman en Adinda De Saeger en de verspreiding van de Planning Paper door Vincent Geortay. Al deze collega's wil ik van harte bedanken.

Alhoewel het de bedoeling was om enkel gegevens die publiek beschikbaar zijn in dit onderzoek te betrekken, heb ik toch voor specifieke gegevens een beroep moeten doen op het NIS, de RSZ, de RSZPPO, de NBB, de regionale huisvestingsmaatschappijen en het Gemeentekrediet. De snelle informatie die ik van de medewerkers kreeg, heb ik sterk gewaardeerd en hiervoor nogmaals dank.

Inhoudstafel

	Executive summary	1
I	Inleiding	5
II	Wijzigingen in het kader sinds 1998	7
	A. Op Europees niveau	7
	B. Op Belgisch niveau	11
III	Statistisch overzicht: evolutie 1997-2003	15
	A. Definities	15
	B. Belangrijkste evoluties binnen de participaties	17
	C. De evolutie van de overheidsparticipaties in België van 1997 tot 2003	25
	1. Aantallen	25
	2. Activiteit en werkgelegenheid	27
	3. Toegevoegde waarde	30
	4. Beursgenoteerde ondernemingen	33
	D. Actuele vragen	37
	1. Europese studie over het economisch belang van de ondernemingen waarin de overheid participeert	37
	2. De rol van de intercommunales in België	39
	3. Vergelijking van het durfkapitaal gefinancierd door de overheid en door de privé-sector voor het jaar 2002	41
	4. Belang van de social-profit activiteiten van de overheid	45
	5. Boekhoudkundige gegevens van sectoren met een belangrijke overheidsparticipatie in 2002	49
IV	Bijlage	59
	A. Dataverzameling	59
	B. Activiteit van de overheidsparticipaties in 1997 en 2003, NACE-BEL 2 cijfers	61
	C. Lijst van publicatiemeldingen van overheidsaandeelhouders in beursgenoteerde ondernemingen	62
	D. IPO's en schrappingen van ondernemingen met een overheidsaandeel op de beurs van Brussel	66
	E. Lijst van durfkapitalisten in België in 2002	67
V	Bibliografie	71

Executive summary

Het belang dat de overheid neemt in bedrijven in de marktsector blijft in de actualiteit. Wijzigingen treden regelmatig op en maken deel uit van het economisch-industrieel beleid van de verschillende overheden. Verschillende factoren dragen ertoe bij dat er ook in de komende jaren initiatieven zullen worden genomen om de verzelfstandiging van de traditionele overheidsbedrijven te verhogen. Die factoren hebben dikwijls een internationale oorsprong, maar vooral de Europese Unie beïnvloedt het beleid terzake. De technologische vooruitgang maakt dat traditionele communicatiemiddelen zoals brieven, vaste telefoon en fax - diensten die aangeboden werden door grote overheidsbedrijven - concurrentie krijgen van nieuwe middelen zoals e-mail en mobiele telefonie. De traditionele monopolisten zien de marktvoorwaarden veranderen waardoor een modernisering van het bedrijf zich opdringt.

In de aanloop naar de monetaire eenmaking van Europa stonden het beheersen van het overheidsdeficit en het terugdringen van de overheidsschuld centraal. Het feit dat een verkoop van overheidsparticipaties bijdroeg tot één of beide doelstellingen, deed het belang van het onderwerp toenemen. De eenmaking van de Europese markt heeft ertoe geleid dat tal van richtlijnen betrekking hebben op de netwerkindustrieën. Om hieraan tegemoet te komen, worden die industrieën verticaal en soms ook horizontaal opgesplitst in onafhankelijke, zelfstandige delen die werken volgens een eigen logica. Dat is het geval voor de reeds genoemde telecommunicatiesector, maar ook voor de energiesector en het openbaar vervoer.

Hoe die wijzigingen zich in België hebben voorgedaan en in welke mate het economisch belang van de overheidsparticipaties is veranderd, is het voorwerp van deze studie. Begin 2000 publiceerde het FPB reeds een gelijkaardig onderzoek over het boekjaar 1997, waardoor het in deze studie mogelijk is om de evolutie van 1997 tot 2003 te analyseren.

Overheidsinterventie in het economisch leven blijft een belangrijk instrument van het huidig economisch beleid. Terwijl de overheid vroeger meer direct ingreep, reguleert ze nu de markt via de oprichting van controleorganen zoals de Europese richtlijnen dit vereisen. Deze studie beperkt zich tot één specifieke vorm van overheidsinmenging: de overheid als aandeelhouder. Er bestaan verschillende manieren om het aandeelhouderschap te beheren: de overheid kan een onderneming oprichten, ze kan aandelen kopen of verkopen, ze kan een onderneming op de beurs brengen, ze kan ondernemingsactiviteiten beëindigen.

Een beursgang van overheidsondernemingen laat toe een deel van de aandelen van de overheid op de markt te brengen. Tussen 1997 en 2003 nam een groot aantal overheidsondernemingen deel aan een beursgang. Terwijl dat aantal slechts elf was in 1997 met een belangrijke overheidsparticipatie in Dexia, Distrigas/Dis-

trigaz, GIMV, Barco, Cockerill-Sambre en NBB, klom dat aantal al tot 25 in 2003. Sindsdien zijn er drie nieuwe beursnoteringen bijgekomen: Belgacom, Elia en Telenet.

De voorbije vijf jaar was de overheid ook actief in het verkopen van overheids-participaties. Opvallende veranderingen waren: de verkoop van Credibe (2003), de verkoop van 30 % van de GIMV-aandelen (2005), de verkoop van 54 % van de Cockerill-Sambre-aandelen (1999), de verkoop van BIAC-aandelen (2004) en de beursgang van Belgacom (2004) en Telenet (2005).

Die verkopen kunnen de indruk wekken dat de overheid geen instrumenten meer heeft voor haar industrieel beleid. Dat is echter niet het geval. De overheid, en vooral de gewesten, blijven actief met hun invests waarmee zij participaties in privé-ondernemingen blijven nemen. Ook blijft de overheid een belangrijke speler bij de durfkapitaalfondsen. In dit laatste domein is het interessant om te noteren dat de overheid een complementaire rol speelt t.o.v. de privé-sector. Zo is de overheid actiever in het steunen van startende, risicovolle en hightechondernemingen. Ook is de overheid actiever in het steunen van arbeidsintensieve ondernemingen dan de privé-sector.

Een vluchtige blik op de cijfers leidt tot de conclusie dat er sinds 1997 weinig veranderd is in het economisch belang van de overheidsparticipaties. Het aandeel van de toegevoegde waarde van ondernemingen waarin de overheid participeert in het bbp is relatief stabiel gebleven: de daling is beperkt tot 1 %. De toegevoegde waarde van de niet-financiële overheidsparticipaties, gewogen met het overheidsaandeel in het kapitaal van de onderneming, daalde van 10,8 % in 1997 naar 9,8 % in 2003. De grootste overheidsparticipaties situeren zich nog altijd in de traditionele domeinen, zoals het spoor, de post, de loterij en telecommunicatie. De intercommunales blijven actief in vooral watervoorziening, energie en afvalverwerking.

De werknemers in de overheidsondernemingen zijn ofwel aangesloten bij de RSZ ofwel bij de RSZPPO. In 2003 waren er omgerekend in voltijdse equivalenten (VTE), 223 930 aansluitingen bij de RSZ en 78 315 aansluitingen bij de RSZPPO. Samenge-teld gaat het om 302 245 VTE die in een onderneming met overheidsparticipatie in de marktsector actief waren. Het gewogen RSZ-werkgelegenheidsaandeel van de overheidsondernemingen in de totale werkgelegenheid van de niet-financiële vennootschappen en financiële instellingen schommelde iets onder de 9 % in 1997 en 2003.

De positie van België in de rest van Europa is wel enigszins gewijzigd. Terwijl België een middenpositie innam in 1995, ligt ons land eerder bij de koplopers in 1998 en 2000. Landen zoals Italië, Finland en Portugal hadden in 1995 nog een hogere overheidsparticipatie dan België, terwijl dat niet meer zo is vanaf 1998.

Terwijl het economisch belang van de overheidsparticipaties licht daalt, is het opvallend dat hun aantal toeneemt met niet minder dan 17 % tussen 1997 en 2003. In 2003 had de overheid 3 023 participaties van ten minste 5 % in ondernemingen in de marktsector tegenover 2 593 in 1997. Tijdens die periode is er wel een groot verloop binnen de overheidsparticipaties. Slechts 1 844 participaties komen in beide jaren voor.

De stijging van het aantal overheidsparticipaties is niet alleen toe te schrijven aan de reeds genoemde verzelfstandiging van delen van vroegere unitaire onderne-

mingen, maar ook aan de oprichting, voornamelijk door de gewesten en de gemeenten, van tal van nieuwe ondernemingen. Het aantal ondernemingen waarin de overheid participeert, stijgt zowel voor de federale overheid, de gemeenten en provincies, als voor de drie gewesten samen. Binnen de gewesten daalde het aantal participaties in Vlaanderen en in Brussel en was het Waals Gewest het meest actief in het nemen van participaties met een stijging van het aantal met 18 % tussen 1997 en 2003. Ook werden nieuwe samenwerkingsverbanden aangegaan tussen twee of meerdere gewesten, in samenwerking met de privé-sector.

In het kader van dit onderzoek werd er veel tijd besteed aan het achterhalen van het aandeelhouderschap van de ondernemingen. Verschillende bronnen werden geraadpleegd, onder andere de kennisgeving van de participatiemeldingen aan Euronext Brussels, de informatie uit de rubriek "staat van het kapitaal" uit de jaarrekening, de oprichtingsakten van de ondernemingen en de websites van de ondernemingen. Ook werd een indirecte methode gebruikt: via de gegevens uit de rubriek "deelnemingen en maatschappelijke rechten in andere ondernemingen" uit de jaarrekening, kan het aandeelhouderschap van ondernemingen worden opgebouwd. Voor de Waalse ondernemingen werd een beroep gedaan op de databank van de CRISP. De huisvestingsmaatschappijen die geen informatie over het aandeelhouderschap in hun jaarrekening vermelden, werden telefonisch gecontacteerd.

Inleiding

Het Federaal Planbureau maakte in 2000 een studie over het economisch belang van de marktgebonden activiteiten van de overheidsinstellingen¹. Die analyse behandelde cijfers van het boekjaar 1997. In deze studie wordt een update gemaakt en worden de cijfers van 1997 vergeleken met deze van het boekjaar 2003.

Het al of niet aanhouden van overheidsparticipaties en het beheer hiervan vormen een belangrijk beleidsthema in deze tussenliggende periode. Dit gold zowel voor België als voor andere Europese landen. De belangrijkste determinanten waren immers minder Belgisch, maar eerder Europees of internationaal: de uitbouw van de Europese eenheidsmarkt en de verdere internationalisering van de zakenwereld. Hiervan maakte ook de hervorming van de netwerkindustrieën in Europa deel uit². Dat resulteerde dikwijls in een verzelfstandiging van de overheidsondernemingen die meedraaien in een concurrentiële wereld.

Belangrijke vormen van dienstverlening overlaten aan privé-bedrijven, zou echter kunnen leiden tot een vermindering van de openbare dienstverlening, zowel in kwantiteit als in kwaliteit. Dat kan uiteraard niet de bedoeling zijn en daarom werd een belangrijke sectie over “diensten van algemeen belang” opgenomen in het Verdrag van Amsterdam dat in 1999 van kracht werd. Hun rol in het sociaal en territoriaal beleid van de Unie werd erkend. Later volgden in Europees verband nog verschillende andere initiatieven die telkens het belang en de rol van de diensten van algemeen belang erkennen en organiseren.

Ook de invloed van technologische veranderingen (zoals de ontwikkeling en opgang van de informatie- en communicatietechnologieën) is een bepalende factor in de evolutie en de toekomst van de overheidsparticipaties.

Al die factoren hebben geleid tot een aanpassing en modernisering van de bedrijven waarin de overheid participeert. Een algemene trend is dat de bedrijven een grotere onafhankelijkheid verkrijgen van de Staat. Ook werden verschillende bedrijven, vooral overheidsbedrijven, opgedeeld in relatief zelfstandige entiteiten. Er is verder een tendens naar een grotere productiviteit in de bedrijven waardoor in een aantal sectoren de werkgelegenheid werd teruggedrongen en sociale programma's werden doorgevoerd. In sommige gevallen werd overgegaan tot een beursnotering. De vraag rond de spreiding van het eigendom van het bedrijf drong zich ook op. In bepaalde gevallen behield de overheid 100 % van het kapi-

-
1. Hilde Spinnewyn, Overheidsparticipaties in de marktsector in België, Planning Paper 87, februari 2000.
  2. Verschillende publicaties op het Federaal Planbureau handelen over de netwerkindustrieën, zie Jan van der Linden, Netwerkindustrieën in België, effecten van recente en voorziene marktthervormingen en de Planning Paper 98 van mei 2005 over Marktthervorming in netwerkindustrieën in België.

taal. In andere gevallen werd een deel van de activiteiten verkocht aan de privé-sector, niet zelden aan bedrijven die internationaal actief zijn.

Welke vorm de aanpassing en modernisering ook aannam, in het algemeen evolueerden de overheidsbedrijven van beschermde bedrijven met een administratieve status naar bedrijven die meer en meer zelfstandig geleid worden als commerciële entiteiten, al dan niet in overheidshanden. Die tendens kwam duidelijk naar voren in de door ons bestudeerde periode tussen 1997 en 2003, maar bereikte duidelijk haar eindpunt nog niet.

De bedoeling van deze paper is te tonen hoe die wijzigingen zich hebben voorgedaan in België. Daartoe wordt nagegaan waar en in welke mate het belang van overheidsparticipaties is veranderd.

Deze paper bestaat uit twee delen. In een eerste deel wordt een kort overzicht gegeven van wijzigingen in het juridisch, administratief en beleidskader waarin overheidsinstellingen werken. Een tweede deel geeft een statistisch overzicht van de overheidsparticipaties in 2003 en de evolutie van de overheidsparticipaties tussen 1997 en 2003. Ook komen enkele actuele vragen aan bod zoals het belang van de intercommunales en een analyse van de investeringsondernemingen van de overheid. Ten slotte worden een aantal niet-marktgebonden activiteiten van de overheid in beeld gebracht.

Wijzigingen in het kader sinds 1998

Dit deel behandelt summier een aantal veranderingen in het kader waarin de overheidsinstellingen werken en geeft uitleg bij enkele begrippen. Opvallend is dat een aantal Europese initiatieven ook een duidelijke invloed hebben op de positie en de evolutie van ondernemingen waarin de overheid participeert. We beginnen daarom met de Europese dimensie te belichten.

A. Op Europees niveau

Bij het doornemen van de Europese literatuur over diensten van algemeen economisch belang, krijg je een onvolledig, weinig coherent beeld. Noch de Europese Raad, noch de Europese Commissie, noch het Europees Hof of het Gerecht van Eerste Aanleg hebben een definitie van diensten van algemeen economisch belang uitgewerkt. Artikel 86 lid 2, artikel 87 lid 1 en artikel 88 van het EU-Verdrag staan toe dat de ondernemingen die belast zijn met het beheer van de diensten van algemeen economisch belang, afwijken van de mededingingsregels als deze de uitvoering van de aan hen toevertrouwde taken verhinderen. In diverse uitspraken van het Europees Hof werden voorbeelden gegeven van toegelaten afwijkingen. Ook het Directoraat-Generaal Concurrentie heeft een afdeling die de staatssteun van de lidstaten onderzoekt. Recent werd door de Europese Commissie een kaderregeling rond de compenserende steun voor taken van algemeen belang gepubliceerd, die meer duidelijkheid verschaft.

Het onderscheid tussen diensten van algemeen economisch belang en diensten van niet-economische aard is van belang omdat enkel bij diensten van algemeen economisch belang de regels van het Europees Verdrag inzake het vrij verkeer van diensten, het recht van vestiging, mededinging en overheidssteun van toepassing zijn. Onder "diensten van algemeen economisch belang" wordt verstaan de diensten van economische aard, waarvoor de lidstaten of de Gemeenschap op grond van een criterium van algemeen belang, openbaredienstverplichtingen van toepassing verklaren¹. Hieronder vallen de netwerkindustrieën, zoals telecommunicatie, energie, post en openbaar vervoer. Traditioneel werden die diensten aangeboden door bedrijven die minstens gedeeltelijk in overheidshanden zijn. In haar Witboek, maakt de Europese Commissie een onderscheid tussen de rol van de overheid die bestaat uit het definiëren en reguleren van de sector en de rol die ofwel door de overheid ofwel door privé-ondernemingen kan uitgeoefend worden en die bestaat uit het leveren of produceren van de diensten zelf. De hervormingen in de netwerkindustrieën van de voorbije 20 jaar, moeten in dat licht worden gezien. Dit Witboek is een aanzet tot regelgeving van het aanbod

1. Zie, EC, White Paper on Services of General Interest, COM(2004) 374 final.

van diensten van algemeen belang, maar rond specifieke hervormingen van netwerkindustriën bestaan reeds talrijke directieven.

Omdat overheidsopdrachten soms worden uitbesteed en om de privé-financiering van infrastructuurwerken¹ te bevorderen, werd er ook een Groenboek over publiek-private samenwerking in 2003 door de Commissie opgesteld. "Omdat het onderscheid tussen economisch en niet-economisch niet statisch is, benadrukte de Commissie in haar verslag aan de Europese Raad van Laken op dat het onmogelijk en onwenselijk was om a priori een definitieve lijst op te stellen van alle diensten van algemeen belang die als niet-economisch dienen te worden beschouwd²". Anders geformuleerd, de Commissie definieert niet welk soort ondernemingen van algemeen belang economische activiteiten uitvoeren. Wel wordt de "publiekrechtelijke instelling" gedefinieerd. Aan drie criteria moet worden voldaan:

- De instelling is opgericht met het specifieke doel in behoeften van algemeen belang te voorzien die niet van industriële of commerciële aard zijn.
- De instelling bezit rechtspersoonlijkheid.
- Ofwel worden de activiteiten in hoofdzaak door de Staat, de territoriale lichamen of andere publiekrechtelijke instellingen gefinancierd, ofwel is het beheer onderworpen aan toezicht door deze laatste, ofwel zijn de leden van het bestuursorgaan, het leidinggevend of het toezichthoudend orgaan voor meer dan de helft door de Staat, de territoriale lichamen of andere publiekrechtelijke instellingen aangesteld³.

Die publiekrechtelijke instellingen worden dus niet in ons onderzoek betrokken. Zij horen thuis in de institutionele sector overheid. De classificatie van die ondernemingen bij de institutionele sector overheid is van belang voor de berekening van het overheidstekort en de overheidsschuld.

Tot slot vermeldt de Europese Commissie wel sectoren die niet marktgericht zijn, zoals het nationaal onderwijs, de stelsels van verplichte sociale zekerheid en het aanleggen en exploiteren van breedbandnetwerken bij openbare instellingen en in achtergestelde gebieden. Activiteiten die het Europees Hof als toegelaten staatssteun aangeeft - zie volgende paragraaf - zijn onder meer de openbare omroep, het beheer van afvalstoffen, de arbeidsbemiddeling, het ambulancevervoer en de exploitatie van niet-rendabele vervoerstrajecten... Het Europees Parlement spreekt zich uit tegen de liberalisering van de watervoorziening. Het is van oordeel dat diensten voor drinkwatervoorziening en afvalverwerking niet aan sectorrichtlijnen van de Europese Unie onderworpen moeten worden⁴.

Het industrieel beleid van de Europese lidstaten wordt ook beïnvloed door de Europese regelgeving m.b.t. staatssteun. De Europese Commissie definieert staatssteun als volgt: "Ieder door de staat genomen of met staatsmiddelen bekostigde maatregel wordt als staatssteun beschouwd wanneer deze:

- De begunstigde ervan een economisch voordeel oplevert.
- Selectief is, in die zin dat hij bepaalde ondernemingen of bepaalde producties begunstigt.
- De mededinging dreigt te vervalsen.
- Het handelsverkeer tussen de lidstaten ongunstig beïnvloedt"⁵.

---

1. Een belangrijk onderdeel betreft de aanleg van TEN's of de aanleg van Trans-Europese vervoer-, telecommunicatie- en energienetwerken.
2. Zie Groenboek over de diensten van algemeen belang, p.16.
3. Zie publicatieblad van de Europese Unie van 24.3.2004.
4. Zie Witboek over de diensten van algemeen belang.
5. <http://europe.eu.int/scadplus/leg/nl/lvb/126055.htm>

Een absoluut verbod op staatssteun is onmogelijk. Sommige steunmaatregelen zijn verenigbaar met de gemeenschappelijke markt. In 2002 werd binnen de EU naar schatting 58 miljard euro staatssteun verleend. Dat bedrag is exclusief de staatssteun voor de spoorwegen. De meeste steun werd verstrekt door Duitsland, gevolgd door Frankrijk en Italië. België verstrekte 1,4 miljard euro of 0,53 % van het bbp en de verstrekte staatssteun is lager dan het Europees gemiddelde van 0,61 % van het bbp. De overheidssubsidie voor de spoorwegen in 2002 bedroeg in België 1,4 miljard euro. Samen werd er dus 2,8 miljard euro staatssteun aan de Belgische ondernemingen verstrekt. Landbouw kreeg 386,3 miljoen euro, de visserij 4,4 miljoen euro, de industrie 887,0 miljoen euro en de dienstensector, zonder de spoorwegen, 76,6 miljoen euro. Voor de industrie en diensten onderscheidt de Europese Commissie zes soorten toegelaten steunmaatregelen. Deze zijn voor België in 2002 verdeeld over:

- subsidies: 765,1 miljoen euro;
- belastingvrijstellingen: 69,6 miljoen euro;
- deelnemingen in bedrijfskapitaal: 0,1 miljoen euro;
- voordelen rond leningen of "zachte leningen": 64,0 miljoen euro;
- belastingfaciliteiten: 0,0 miljoen euro;
- garanties: 34,5 miljoen euro;
- niet gespecificeerd: 30,3 miljoen euro.

De eerste groep van staatssteun, met name de subsidies aan ondernemingen, is de meest gebruikte vorm: 59 % van de staatssteun op Europees niveau en 82 % voor België. Naast de met begrotingsmiddelen verleende steun, wordt steun verstrekt via het belasting- of socialezekerheidsstelsel. In heel Europa maken belastingvrijstellingen 24 % uit van het totaal, in België is dat 10 %.

De Europese Commissie pleit voor staatssteun voor horizontale doelstellingen, dat wil zeggen steun die niet aan specifieke sectoren wordt verleend. België besteedde in 2002 97 % van de staatssteun aan horizontale doelstellingen en slechts 3 % aan sectorgebonden doelstellingen. De horizontale staatssteun werd besteed aan regionale ontwikkeling (52 %), kmo-beleid (20 %), stimulering van onderzoek en ontwikkeling (15 %), werkgelegenheidssteun (7 %) en de overige doelstellingen (3 %).

Enkele vaststellingen voor België:

- Iets meer dan de helft van de totale Belgische staatssteun gaat naar de sector vervoer. De jaarlijkse federale dotatie aan de NMBS/SNCB leidt tot een gemiddelde uitgave per inwoner die hoger is dan het Europees gemiddelde. Zonder de steunmaatregelen voor de vervoerssector ligt het Belgisch gemiddelde onder het Europees gemiddelde.
- Horizontale staatssteun in België is toegespitst op regionale ontwikkeling met een aandeel van 52 % van de totale horizontale steun. Op Europees niveau is dat aandeel slechts 23 %. In 2002 gaven de Scandinavische landen, Duitsland en Nederland voorrang aan milieudoelstellingen, België besteedde slechts 0,2 % aan steun voor milieudoelstellingen.

Ook de gegevens over de staatssteun - zonder de steun aan de spoorwegen - werden onlangs voor het jaar 2003 gepubliceerd. Ten opzichte van 2002 is er een daling van de toegelaten staatssteun met 0,04 %-punt van het bbp voor de 15 lidstaten en een daling van 0,13 %-punt van het bbp in België. De kleine daling van de totale Europese staatssteun in procentpunt van het bbp is onder meer te wijten aan de stijging van de overheidssteun in de drie volgende EU-landen: Oostenrijk,

Portugal en Zweden. België scoort goed in het verminderen van haar staatssteun: van de zesde plaats in 2002 naar een gedeelde vierde plaats, samen met Griekenland in 2003.

In 2003 behaalde België, samen met Zweden en Luxemburg de doelstelling om 100 % van de staatssteun aan horizontale doelstellingen te besteden. De allocatie van de Belgische staatssteun aan horizontale doelstellingen wijzigde drastisch in 2003: slechts 24 % werd besteed aan regionale ontwikkeling, terwijl het aandeel voor onderzoek en ontwikkeling verdubbelde naar 30 %. Ook het kmo-beleid kreeg meer middelen met een aandeel van 32 % van de horizontale staatssteun¹.

Volgens het nieuwe Actieprogramma van de Lissabon-strategie "Samen werken aan werkgelegenheid en groei" moet staatssteun bijdragen tot het bereiken van de Lissabon-doelstellingen. Er moet minder en vooral beter gerichte staatssteun komen. Voorrang moet gegeven worden aan acht punten zoals de staatssteun voor innovatie, onderzoek en ontwikkeling, de staatssteun die de toegang tot het risicokapitaal bevordert, een doelgerichter regionaal steunbeleid, het stimuleren van duurzame, milieuvriendelijke ontwikkeling...

Op 15 juli 2005 heeft de Europese Commissie voor de diensten van algemeen economisch belang een nieuwe vrijstellingsbeschikking voor compensaties, een kaderregeling en een transparantierichtlijn ingevoerd. De vrijstellingsbeschikking is de ontheffing van de verplichting tot voorafgaande aanmelding van compensaties die staatssteun vormen. De beschikking is van toepassing op diensten van algemeen economisch belang die een jaarlijkse compensatie onder de 30 miljoen euro ontvangen en gedurende de twee jaar voorafgaand aan de compensatie, een jaarlijkse omzet van minder dan 100 miljoen euro behaalden. Voor kredietinstellingen wordt de drempel bepaald op 800 miljoen euro. Compensaties voor ziekenhuizen en sociale huisvesting hoeven ook niet meer te worden gemeld aan de Europese Commissie, ongeacht de omvang van de financiering. Compensaties voor luchtvaart en maritiem transport naar eilanden met een trafiek onder de 300 000 passagiers moeten niet aangemeld worden. Hetzelfde geldt voor staatssteun aan kleine luchthavens met minder dan 1 miljoen passagiers en havens met minder dan 300 000 passagiers.

De kaderregeling betreft grotere overheidsdiensten die niet onder de vrijstellingsbeschikking van compensaties vallen. Zij steunt op het Altmark-arrest² dat vier voorwaarden bepaalt waaraan een compensatie moet voldoen om niet als staatssteun te worden aangemerkt³:

- De begunstigde onderneming moet daadwerkelijk belast zijn met de uitvoering van openbaredienstverplichtingen en die moeten duidelijk omschreven zijn.
- De parameters op basis waarvan de compensatie wordt berekend, moeten vooraf op objectieve en doorzichtige wijze worden vastgesteld.
- De compensatie mag niet hoger zijn dan nodig is om de kosten van de uitvoering van de openbaredienstverplichting, rekening houdend met de

---

1. Zie website European Commission, DG Competition, State Aid as a Percentage of GDP and State Aid by Sector, Belgium, last updated 22.04.2005.
2. Het conflict betrof een overheidssubsidie van de deelstaat Maagdenburg aan een privé-busmaatschappij Altmark Trans om lijnvervoer te verrichten in Duitsland. De uitspraak viel op 24 juli 2003.
3. Zie European Commission, Community Framework for State Aid in the Form of Public Service Compensation, Brussels, /07/.2005*D/52891, DGCOMP/D(2005) 179. Binnen de 18 maanden na de publicatie in het officieel publicatieblad moeten de lidstaten deze kaderregeling toepassen.

opbrengsten alsmede met een redelijke winst, geheel of gedeeltelijk te dekken.

- Wanneer er geen openbare aanbesteding is, moet het bedrag van de compensatie worden vastgesteld aan de hand van de kosten die een gemiddelde, goed beheerde onderneming zou hebben gemaakt.

De gewijzigde transparantierichtlijn verplicht ondernemingen die, naast openbare dienstverlening ook nog commerciële activiteiten uitoefenen, een gescheiden boekhouding op te maken. Die verplichting dient concurrentievervalsing door kruiselingse subsidiëring tegen te gaan¹.

België werd door de Europese Commissie veroordeeld voor het verlenen van onrechtmatig toegekende staatssteun in een aantal gevallen. Het meest gekende geval betreft de Maribel-subsidies, waarbij de federale overheid de exportbedrijven bevoordeelde via een vermindering van socialezekerheidsbijdrage. Andere voorbeelden waren de geplande inbreng van 9 miljoen euro in het staalbedrijf Carsid door het Waals Gewest en het hangend onderzoek door de Europese Commissie naar mogelijke onrechtmatige staatssteun aan dochteronderneming ABX van de NMBS/SNCB. Recent tikte de Europese Commissie de federale regering op de vingers rond de vergoeding voor het gebruik van de spoorweginfrastructuur. In de ogen van Europa betekent een marktconforme vergoeding ongeveer 300 miljoen euro extra die de infrastructuurbeheerder Infrabel aan de NMBS/SNCB zou moeten aanrekenen.

B. Op Belgisch niveau

Een wirwar van benamingen wordt aan de verzelfstandigde entiteiten van de overheid gegeven: parastatalen, instellingen van openbaar nut, overheidsbedrijven, intercommunales, regies, openbare instellingen, autonome overheidsbedrijven, naamloze vennootschappen van publiek recht, gemeentebedrijven, OCMW's, naamloze vennootschappen met een sociaal oogmerk...

Volgens Alen en Devroe zijn er 18 soorten gemengd publiek-privaatrechtelijke rechtspersonen. Hoeveel verzelfstandigde openbare besturen er precies zijn, weet niemand. Hun aantal wordt rond de 2 000 instellingen geschat. De wildgroei van extern verzelfstandigde privaatrechtelijke overheidsinstellingen klagen Allen en Devroe aan².

Op federaal niveau is er een minister van overheidsbedrijven die de volgende overheidsbedrijven onder zijn bevoegdheid heeft: Belgacom, De Post-La Poste, de NMBS/SNCB en BIAC. De minister wordt geruggensteund door het Comité Overheidsbedrijven, een adviesorgaan waarin de overheidsondernemingen en de vakbonden vertegenwoordigd zijn.

De wetgeving op de overheidsbedrijven stoelt op de wet van 21 maart 1991 betreffende de hervorming van sommige economische overheidsbedrijven en deze van 17 juni 1991 betreffende de organisatie van de openbare kredietinstellingen

1. Zie Draft on the Application of Article 86(2) of the Treaty to State Aid in the Form of Public Service Compensation Granted to Certain Undertakings Entrusted with Operation of Services of General Economic Interest en de Nederlandse website van Europa decentraal.
2. Alen A., Devroe W., Verzelfstandiging van bestuurstaken in België, W.E.J. Tjeenk Willink, 1999, 172 p.

en de harmonisering van de controle en werkingsvoorwaarden van de kredietinstellingen. Volgens Wouter Devroe waren beide wetten een alternatief voor privatisering. Door beide wetten werd het mogelijk om privé-kapitaal in overheidsbedrijven toe te laten, met de restrictie dat de privé-sector nooit de controle over de overheidsonderneming kon verwerven.

Om het overheidsbelang in geprivatiseerde ondernemingen te vrijwaren, werd het gouden aandeel ingevoerd. Een gouden aandeel is een vetorecht van de overheid in de Raad van Bestuur in een onderneming. De federale overheid beschikt over een dergelijke macht in Distrigas/Distrigaz, Fluxys, de Nationale Maatschappij der Pijpleidingen/la Société nationale de transport par canalisations¹ en Synatom².

In 1992 werd de Commissie voor de Evaluatie van de Activa van het Rijk opgericht onder leiding van R. Maldague. Zo kreeg de regering zicht op het vermogen van de Natie³.

Op regionaal gebied is in Vlaanderen een grondige herstructurering aan de gang. In 2000 besliste de Vlaamse regering tot een reorganisatie van haar administratie en openbare instellingen. Het project kreeg de naam "Beter Bestuurlijk Beleid" en moet operationeel zijn in 2005. De marktgerichte overheidsactiviteiten worden uitgevoerd door "privaatrechtelijk vormgegeven extern verzelfstandigde agentschappen". De andere beleidsuitvoerende overheidstaken worden ondergebracht in verzelfstandigde agentschappen. Zowel intern verzelfstandigde agentschappen met of zonder rechtspersoonlijkheid, als extern verzelfstandigde agentschappen met publiekrechtelijke rechtspersoonlijkheid worden opgericht. De autonomie van de extern verzelfstandigde agentschappen is groter. Enkel de intern verzelfstandigde agentschappen zonder rechtspersoonlijkheid maken deel uit van het ministerie. Om budgettaire redenen, kan de herstructurering van de administratie en de openbare instellingen enkel nog doorgaan indien er geen meerkosten aan de hervorming verbonden zijn.

Op lokaal niveau regelt het Decreet van 6 juli 2001 binnen het Vlaams Gewest de intergemeentelijke samenwerking. Dat decreet is van toepassing op alle nieuwe samenwerkingsvormen die tussen gemeenten worden gevormd. Er zijn vier soorten: één zonder rechtspersoonlijkheid en drie met rechtspersoonlijkheid.

- De interlokale vereniging is een samenwerkingsvorm zonder rechtspersoonlijkheid en dient om een welbepaald project van beperkte omvang, al dan niet in samenwerking met andere openbare overheden of met de privé-sector, te verwezenlijken.
- De projectvereniging is een samenwerkingsvorm met rechtspersoonlijkheid en heeft een maximumduur van zes jaar, even lang als de gemeentelijke legislatuur. De projectvereniging is het alternatief voor de vele intergemeentelijke vzw's, die vaak aan de controle van de gemeenteraden ontsnappen.

---

1. Alhoewel de Europese Commissie het bijzonder aandeel dat de Belgische Staat bezit in deze drie maatschappijen aanvecht en de CREG een advies uitbracht in 2000, werd het KB van 10 juni 1996 voor de Nationale Maatschappij der Pijpleidingen en het KB van 16 juni 1994 voor Distrigas/Distrigaz nog niet aangepast. Fluxys, een afsplitsing van Distrigas/Distrigaz, heeft dezelfde aandeelhouders als Distrigas/Distrigaz.

2. Zie KB van 10 juni 1994 waarbij de Staat een bijzonder aandeel in Synatom verwerft.

3. De laatste gepubliceerde geconsolideerde balans werd opgesteld voor het jaar 1999 en sluit af op een netto-passief van 94 miljard eur, hetzij 40 % van het bbp. Zie hiervoor www.docufin.be Het vermogen van de natie.

- De dienstverlenende vereniging met rechtspersoonlijkheid heeft een maximumduur van 18 jaar en heeft tot doel een duidelijk omschreven ondersteunende dienst te verlenen aan de deelnemende gemeenten, eventueel voor verschillende beleidsdomeinen. Er is geen overdracht van beheersbevoegdheden van de gemeenten naar de vereniging.
- De opdrachthoudende vereniging is de eigenlijke opvolger van de intercommunale. De duurtijd wordt teruggebracht van 30 jaar voor de huidige intercommunales naar maximaal 18 jaar. De opdrachthoudende vereniging voert taken uit waarvan de gemeenten de realisatie volledig aan het samenwerkingsverband toevertrouwen.

Bij de samenwerkingsverbanden met rechtspersoonlijkheid mag de privé-sector niet langer participeren¹ en zal het aandeel van de provincies beperkt worden tot 20 % in het kapitaal van de intergemeentelijke vereniging.

De Waalse regering wil een grondige rationalisering van de intercommunales op haar grondgebied doorvoeren. Het aantal intercommunales zou met 50 % moeten dalen. Een aantal intercommunales zijn zeer klein en door fusie zullen de vaste kosten van uitbating verkleinen. De hervorming is mede geïnspireerd door de opgelegde Europese wetgeving rond liberalisering van de netwerkindustrieën.

In tegenstelling tot de Vlaamse intergemeentelijke samenwerkingsverbanden, bepaalt het Decreet van 5 december 1996 betreffende de Waalse intercommunales dat de privé-sector mag participeren in de intercommunales. Wel moet de openbare sector meerderheidsaandeelhouder zijn in de intercommunale.

---

1. De gemeenten krijgen wel 18 jaar om de privé-partner, meestal Electrabel, uit de gemengde intercommunales uit te kopen. Zie: Intercommunales bevrijden zich van SUEZ en PS, de Tijd, 5/8/2005.

Statistisch overzicht: evolutie 1997-2003

A. Definities

De definitie die in deze paper wordt gebruikt om het begrip overheid te omschrijven, is gebaseerd op de gangbare definitie in de Nationale Rekeningen.

Het Europees Systeem van Rekeningen (ESR 1995) maakt een onderscheid tussen vijf institutionele sectoren:

- de niet-financiële vennootschappen (Sector 11);
- de financiële instellingen (Sector 12);
- de overheid (Sector 13);
- de huishoudens (Sector 14);
- de instellingen zonder winst oogmerk ten behoeve van huishoudens (Sector 15).

Op basis van die definitie worden in deze studie de vennootschappen geselecteerd die in handen van de overheid zijn. De sector niet-financiële vennootschappen (Sector 11) en de sector financiële vennootschappen (Sector 12) bestaan uit institutionele eenheden waarvan de verdelingstransacties en financiële transacties gescheiden zijn van die van hun eigenaars. Een vennootschap is in handen van de overheid als de overheid zeggenschap heeft over die vennootschap. Zeggenschap wordt gedefinieerd als de bevoegdheid om het algemeen ondernemingsbeleid te bepalen door, zo nodig, de zaakvoerders en/of bestuurders te benoemen. Er is sprake van zeggenschap als meer dan de helft van de aandelen met stemrecht in iemands bezit is of als er op een andere wijze een meerderheidsbelang is. Vervolgens kan de overheid zeggenschap hebben over een onderneming op grond van een speciale wet, besluit of verordening waarbij de overheid wordt gemachtigd om het ondernemingsbeleid te bepalen of directieleden te benoemen.

Algemeen wordt zeggenschap of controle dus bereikt als een persoon of een onderneming meer dan 50 % van de participaties bezit. In deze studie nemen we alle participaties vanaf 5 %, zowel direct als indirect, in aanmerking. Wij besteden uiteraard ruime aandacht aan de meerderheidsparticipaties.

Om zicht te krijgen op de controlemacht van de overheid, onderscheiden wij twee groepen ondernemingen:

- De overheidsbedrijven. Dat zijn de ondernemingen waarin de overheid een meerderheidscontrole (meer dan 50 %) heeft. De ondernemingen waar de overheid en privé-sector elk 50 % bezitten, staan in groep twee.
- De minderheidsparticipaties van de overheid, waar de privé-sector de controle van de onderneming heeft.

In deze studie worden enkele publiekrechtelijke instellingen met een privaatrechtelijk statuut niet opgenomen omdat zij in 2002 in de Nationale Rekeningen onder de sector overheid werden geklasseerd. Het gaat om de volgende ondernemingen¹:

- enkele intercommunales zoals de Intercommunale Kustreddingsdienst West-Vlaanderen, de intercommunale d'incendie de Liège;
- Aquafin;
- Agence pour les investisseurs étrangers en Wallonie;
- het Belgisch Interventie- en Restitutiebureau/Bureau d'intervention et de restitution belge;
- de Federale Participatiemaatschappij/Société fédérale de Participations;
- Credibe;
- Berlaymont 2000;
- de Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij van Brussel;
- Brussel Net/Bruxelles Propreté;
- het Paleis voor Schone Kunsten/Palais des Beaux-Arts;
- Reproductiefonds Vlaamse Musea;
- RTBF, VRT en Belgisches Rundfunk;
- Sopima;
- de Vlaamse Opera;
- het Rentefonds/Fonds des Rente;
- het Centrum voor Informatica voor het Brusselse Gewest/Centre d'informatique pour la Région bruxelloise;
- het Amortisatiefonds van de Leningen voor de Sociale Huisvesting/Fonds d'amortissement des emprunts du logement social;
- de Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek;
- de Vlaamse Landmaatschappij;
- Société de Garantie régionale wallonne.

In de toekomst zal deze lijst nog aangevuld worden omdat België de overgemaakte lijst² met publiekrechtelijke instellingen aan de Europese Commissie in 2003 aanvulde met volgende ondernemingen:

- Astrid;
- de Nationale Bank/Banque Nationale;
- de openbare ziekenhuizen;
- de Belgisch Technische Coöperatie/Coopération technique belge;
- de Belgische Investeringsmaatschappij voor Ontwikkelingslanden/Société belge d'investissement pour les pays en développement;
- Centrale Dienst voor Sociale en Culturele Actie van het Ministerie van Defensie/Office central d'action sociale et culturelle du Ministère de la Défense;
- Domus Flandria;
- het Participatiefonds/Fonds de Participation;
- het Niras/Ondraf;
- de Nationale Loterij/Loterie nationale;
- de Participatiemaatschappij Vlaanderen;
- Sofibail;
- Sofibru;
- Sofico;
- Tunnel Liefkenshoek;

---

1. Voor de volledige lijst verwijzen we naar de website van de Nationale Bank <http://www.bnb.be/dq/cis/N/tree.htm>

2. Zie publicatieblad van de Europese Unie van 24.3.2004.

- de Vlaamse Milieuholding;
- de drie gewestelijke huisvestingsmaatschappijen en de erkende sociale huisvestingsmaatschappijen.

De sector overheid zal dus in de toekomst aan belang winnen binnen de Nationale Rekeningen. Ook zullen enkele privaatrechtelijke instellingen, die geen kapitaal van de overheid, krijgen, maar die onder de controle van en gesubsidieerd worden door de overheid onder Sector 13 gerangschikt worden. We denken aan het Vlaams Woningfonds voor de Grote Gezinnen, het Woningfonds van de Grote Gezinnen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en het Fonds du logement des familles nombreuses de Wallonie.

In 2005 heeft het INR een grote revisie van de Nationale Rekeningen doorgevoerd. Belangrijke wijzigingen betreffen de herindeling van de regionale maatschappijen voor openbaar vervoer¹, de Office wallon des déchets² en de beheersmaatschappijen van de Vlaamse waterwegen³ onder de sector overheid. Die classificatie werd niet doorgevoerd in deze studie.

De Belgische classificatie van de ondernemingen in institutionele sectoren is meebepaald door de regelgeving van Eurostat, de Europese Commissie en het Europees Hof. De literatuur over de aanbevelingen en wetgeving leert dat nog andere ondernemingen een herindeling zullen krijgen: we denken aan Belgocontrol die momenteel niet onder de sector overheid is ingedeeld⁴.

Ten slotte vermelden we nog dat alle vzw's die door de overheid zijn opgericht, niet onder Sector 15, maar onder Sector 13 worden gerangschikt. Hun exacte aantal is niet gekend, maar het zijn er meer dan duizend. Vooral de gemeentelijke overheden brengen het beheer van sportactiviteiten, musea, bibliotheken, cultuurcentra en toeristische diensten onder in afzonderlijke vzw's.

B. Belangrijkste evoluties binnen de participaties

Sinds 1998 vonden er een aantal belangrijke wijzigingen plaats in de participaties van de overheid. Hieronder volgt kort een overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen.

a. SN Brussels Airlines, opvolger van Sabena

Op 7 november 2001 ging Sabena failliet. Burggraaf Davignon en graaf Lippens richtten met de morele steun van de regering een nieuwe luchtvaartmaatschappij op. Via DAT, de vroegere charterdochter van Sabena, werd in 2002 de maatschappij SN Brussels Airlines opgericht. In feite werd DAT omgedoopt tot SN Brussels Airlines⁵. Het startkapitaal van 50 miljoen euro van deze nieuwe maatschappij

1. Het gaat om de vervoersmaatschappijen SRWT, TEC, De Lijn en MIVB/STIB.
2. De Vlaamse tegenhanger OVAM was reeds onder de sector overheid geclassificeerd.
3. De NV De Scheepvaart en de NV Waterwegen en Zeekanaal.
4. Eenheden die uitsluitend een typische overheidstaak zonder economisch karakter verrichten, zijn geen ondernemingen. Het gaat om twee activiteiten: de zuiver sociale en de uitoefening van overheidsgezag zoals het handhaven van de openbare orde, defensie, het verlenen van vergunningen, de kwaliteitsbewaking van voedsel, de bescherming van het milieu en de controle van het luchtverkeer (de zaak C-364/92 Eurocontrol), zie website Europa decentraal.
5. Onder de naam DAT wordt de jaarrekening ingediend, SN Brussels Airlines is de handelsnaam.

was voor 78 % in handen van de holding SN Airholding II en voor 22 % in handen van Sabena Interservice Center (SIC), het vroegere coördinatiecentrum van Sabena. Kort daarna ging SIC in vereffening. SN Airholding, de holding boven SN Airholding II kwam ook in moeilijkheden en ging ook in vereffening met een sluiting in 2004. Er gebeurde een herschikking van de aandelen: 92 % voor SN Airholding II en 8 % voor SIC¹. Via de holding waarin het Waals Gewest, SRIW, SPE, Sidarfin, de GIMB/SRIB en BIAC participeren en via SIC was het overheidsaandeel in SN Brussels Airlines gelijk aan 28 %. Eind 2004 was er een nieuwe ontwikkeling: SN Brussels Airlines ging een fusie aan met Virgin Express. Beide maatschappijen hebben hun aandelen geplaatst in SN Airholding². Door die transactie verwierf Virgin Express Holding 29,9 % aandelen van SN Airholding en de huidige aandeelhouders van SN Airholding 70,1 %. Door die fusie daalt het Belgisch overheidsaandeel in het kapitaal van SN Airholding verder.

b. NMBS/SNCB

De Europese wetgeving legt een scheiding van de transport- en infrastructuuractiviteiten van de spoorwegen op. Sinds 1 januari 2005 is de opgelegde reorganisatie gerealiseerd. De NMBS/SNCB is in drie gedeeld: de NMBS/SNCB-holding, de infrastructuurbeheerder Infrabel en de exploitant NMBS/SNCB. De holding staat boven de infrastructuurbeheerder en de exploitant. De NMBS/SNCB-holding is bevoegd voor het patrimonium en heeft de stations onder haar beheer.

Los van de NMBS/SNCB-holding werd een Fonds voor Spoorweginfrastructuur/Fonds des infrastructures ferroviaires³ opgericht. Dat fonds nam de schuldenlast van de vroegere NMBS/SNCB over en zal instaan voor het beheer en de financiering van de spoorweginfrastructuur en een veertigtal terreinen. De vroegere financieringsholding van de TGV-werken, Financière TGV, werd in 2004 door de NMBS/SNCB opgeslorpt en hield dus op te bestaan.

Verder wil de federale regering de activiteiten van de ABX-groep, die het wegvervoer van goederen en pakjes realiseert, afstoten.

Er is geen privé-participatie in de NMBS-holding, Infrabel of de vervoersmaatschappij NMBS/SNCB.

c. De Post/La Poste

De Post/La Poste werd via het Koninklijk Besluit van 17 maart 2000 omgevormd tot een naamloze vennootschap van publiek recht. Het maatschappelijk kapitaal bedroeg 300 miljoen euro. De Belgische Staat was tot midden oktober 2005 de enige aandeelhouder. Twee restricties aan eventuele nieuwe aandeelhouders staan in de statuten vermeld:

- De rechtstreekse deelneming van de overheid in het kapitaal van de vennootschap moet op elk ogenblik groter dan 50 % zijn.

---

1. Zie website SN BA, toestand op 31/12/2003.

2. De SN Airholding II werd gewijzigd van naam en heet SN Airholding.

3. Het Fonds voor Spoorweginfrastructuur/Fonds des infrastructures ferroviaires is eigenaar van een deel van het huidige Belgische spoorwegnet en beheert de schuld van 7,4 miljard euro. Deze onderneming behoort tot de sector overheid (S. 13) en maakt dus deel uit van de geconsolideerde overheidsschuld.

- Indien er andere aandeelhouders zijn, geven de effecten in het bezit van de overheid tezamen recht op meer dan 75 % van de stemmen en mandaten in alle organen van de vennootschap.

Om te voldoen aan de Europese reglementering werd in 2004 door De Post/La Poste de naamloze vennootschap Taxipost opgericht. Alle commerciële koerieractiviteiten verbonden aan de verzending en aflevering van pakjes zijn dus in een afzonderlijke dochteronderneming ondergebracht.

De Europese Commissie liet een onderzoek uitvoeren naar een grote kapitaalsverhoging in De Post/La Poste door de Staat in 2003. Indien een kapitaalsinbreng vanwege de Staat niet gepaard gaat met een gelijkaardige kapitaalsinbreng vanwege een privé-investeerder, wordt die inbreng als ongeoorloofde staatssteun aangezien en dus niet goedgekeurd door de Europese Commissie. De federale regering ging daarom op zoek naar een partner en koos in oktober 2005 voor Post Danmark¹. De doelstelling om een meerderheidsparticipatie te handhaven, zoals de statuten vereisen², werd tijdens de onderhandelingen bereikt. De Europese Commissie moet die partnerkeuze nog goedkeuren.

d. Belgacom

Sinds 22 maart 2004 is Belgacom beursgenoteerd. De beursintroductie was een succes. Het aandeelhouderschap van de overheid blijft op 50 % + 1 aandeel. De overheid is dus meerderheidsaandeelhouder en is de enige met een controlerende zeggenschap³.

e. BIAC

In 2004 verkocht de Staat 33,6 % aandelen aan de Australische luchtvaartuitbater MacQuarie. Van meerderheidsaandeelhouder wordt de Staat nu een minderheidsaandeelhouder. Ze behoudt evenwel een blokkeringsmacht, met 30 % van de aandelen. MacQuarie kocht de andere privé-partners uit en is de hoofdaandeelhouder met 70 % van de aandelen.

f. Distrigas/Distrigaz en Fluxys

De door Europa geïnitieerde hervorming van de gasmarkt leidde eind 2001 tot de splitsing van Distrigas/Distrigaz met de oprichting van Fluxys en een afgeslankt Distrigas/Distrigaz. Fluxys verzekert het transport van gas en Distrigas/Distrigaz verhandelt het gas. Het hogedruktransport van gas gebeurt in België door Fluxys. Zij is eigenaar van het netwerk van ondergrondse pijpleidingen en van de LNG-terminal in de haven van Zeebrugge.

Op 26 april 2005 is de aandeelhoudersstructuur van Distrigas/Distrigaz en Fluxys als volgt: het Franse SUEZ heeft 57,25 % van de aandelen⁴, de Belgische ge-

-
1. In Post Danmark bezit CVC Capital Partners 22 % van de aandelen, de rest is in het bezit van de Deense overheid en de werknemers.
  2. Zie Algemene Beleidsnota van de vice-eerste minister en minister van begroting en overheidsbedrijven, Doc 51 1371/027, p.16.
  3. Zie Beleidsnota, p.21.
  4. In 2004 verkocht Shell zijn aandelen aan SUEZ. Die verkoop kon enkel doorgaan, na de goedkeuring van de minister van economie.

meenten via Publigas/Publigaz 31,25 %, de eerste markt van Euronext Brussels 11,5 % en de Belgische Staat heeft één gouden aandeel.

g. Gemeentekrediet van België/Crédit Communal de Belgique, Gemeentelijke Holding/Holding Communal en Dexia

In 1860 werd het Gemeentekrediet van België/Crédit Communal de Belgique opgericht met als doel de financiering van de investeringen van de lokale besturen. De gemeenten en provincies waren de aandeelhouders. De tendens tot globalisering van de financiële markten leidde tot een alliantie van het Gemeentekrediet van België/Crédit Communal de Belgique met Crédit Locale de France in 1996. Dit leidde tot een grondige herstructurering en naamsverandering in Dexia. De Gemeentelijke Holding/Holding Communal werd de aandeelhouder van Dexia Belgium, het vroegere Gemeentekrediet van België/Crédit Communal de Belgique. De integratie van Artesia Banking Corporation holding in Dexia in 2001 verminderde de deelname van de Gemeentelijke Holding/Holding Communal in Dexia. Op 31 maart 2005 had de Gemeentelijke Holding/Holding Communal 15,51 % van de aandelen van Dexia.

h. Landbouwkrediet/Crédit Agricole

In 1995-1996 werd het Landbouwkrediet/Crédit Agricole gedeeltelijk geprivatiseerd. De Federale Participatiemaatschappij verkocht 33,33 % van de aandelen aan Swiss Life en 33,33 % van de aandelen aan het vroegere Bacob, nu opgenomen in Banque Dexia Bank. Die verkoop bracht 64 miljoen euro op voor de federale overheid. In 2003 verkocht Banque Dexia Bank zijn 33,33 % aandelen aan het Franse Crédit Agricole.

i. GIMV

De GIMV, opgericht in 1980 is de enige gewestelijke investeringsmaatschappij die beursgenoteerd is. In 1994 werd een beperkte private plaatsing van de aandelen bij institutionele investeerders doorgevoerd. Dat diende als aanloop tot een beursnotering, die medio 1997 plaatsvond en 30 % van de aandelen op de beurs plaatste. De Vlaamse regering nam zich in 1999 voor om meer GIMV-aandelen aan de markteconomie over te laten. Gezien de goede prestaties op de beurs, werd om te beginnen decretaal bepaald dat 25 % + 1 aandeel bij de Schatkist zou gehouden worden, om ongewenste overnames tegen te gaan. Vanwege het slechte beursklimaat werd tijdelijk afgezien van een verdere afbouw van de participatie van het Vlaams Gewest in de GIMV. De nieuwe Vlaamse regering heeft in mei 2005 tot de verkoop beslist van 30 % van de aandelen van de GIMV aan lokale en internationale institutionele beleggers. De bruto-opbrengst voor de Vlaamse overheid bedroeg 236 miljoen euro.

j. Privatiseringen en hun opbrengsten

Om de doelstelling m.b.t. de overheidsschuld te halen, begon de federale overheid een deel van haar overheidsactiva te verkopen. Uit het jaarverslag 2004 van de Hoge Raad van Financiën blijkt dat de privatiseringen en andere cessies van

activa in de periode 1993-2003 de Maastrichtschuld met 13,6 miljard euro hebben verlaagd.

De verkoop van activa van de Staat bestaat uit twee soorten: de verkoop van materiële vaste activa zoals terreinen en gebouwen en de verkoop van financiële vaste activa zoals deelnemingen in ondernemingen.

Het verkopen van administratieve overheidsgebouwen is op vraag van de federale regering gestart in 2001. Van 2001 tot nu werd door de verkoop van administratieve gebouwen in Brussel bijna 1 miljard euro gerealiseerd. In een aantal gevallen gaat het om kettingverkoop, waarbij het verkochte gebouw, al dan niet na renovatie, terug wordt gehuurd. Ook de Vlaamse regering paste deze methode toe in 2004 met de verkoop van drie administratieve gebouwen.

De federale regering verwierf in de periode 1998 tot en met 2005 een éénmalige opbrengst van 1 191,5 miljoen euro. De Vlaamse regering realiseerde een éénmalige opbrengst van 577,2 miljoen euro. De andere regionale overheden zijn minder actief in het verkopen van hun patrimonium.

Het gemeentelijk patrimonium wordt in België meestal via een grondregie beheerd. Over de opbrengsten van de verkopen hebben we geen gegevens.

Sommige verkochte gebouwen en terreinen werden terug gekocht door een andere overheid, een intercommunale of een openbare instelling. Uit het activiteitenverslag van de FOD Budget en Beheerscontrole blijkt dat dit slechts bij minder dan 5 % van de verkoopopbrengsten het geval was.

TABEL 1 - Verkoop van onroerende goederen, 1998-2005, in miljoen euro

Datum	Verkoper	Onroerend goed	Verkoopprijs in miljoen euro
Federale overheid			
December 2005	Regie der Gebouwen	Gebouwen van het Belgisch Staatsblad, het NIS en de ex-Rijkswacht	37,0
December 2005	Regie der Gebouwen	Verkoop van asielcentra: Zon en Zee, Hengelhof en Les Dolimarts	14,9
September 2004	Regie der Gebouwen	Domein en kasteel van Argenteuil	7,8
Mei 2004	Regie der Gebouwen	Gebouw Egmont I en nabijgelegen terrein	173,7
December 2003 ^a	Regie der Gebouwen	14 gebouwen in België	78,4
December 2003	Sopima	Gebouw Poelaert	52,4
December 2003	Sopima	Gebouw CAE Namen	40,6
December 2002	Sopima	Gebouw Régence	37,4
December 2002	Sopima	Gebouw AMCA ANTWERPEN	68,5
2002 ^b	Regie der Gebouwen	13 gebouwen en 1 terrein	97,2
December 2001		Gronden luchthaven Zaventem	204,6
December 2001	Regie der Gebouwen	Gebouw Financietoren	276,5
December 2001	Regie der Gebouwen	Gebouw Belliardstraat 49	31,5
December 2001	Regie der Gebouwen	Gebouw Paleizenstraat 48	8,7
December 2001	Regie der Gebouwen	Gebouw Résidence Palace blok E	2,8
2001	Regie der Gebouwen	Gebouw Guldenvlieslaan 87	8,0
2001	Regie der Gebouwen	Gebouw Wetstraat 51	3,8

Datum	Verkoper	Onroerend goed	Verkoopprijs in miljoen euro
Federale overheid			
1998-2000		Verkoop van terreinen en gebouwen	47,7
Subtotaal			1 191,5
Vlaamse overheid			
December 2005		Verkoop gebouwen	15,0
December 2004	PMV	Hendrik Consciencegebouw, gebouwen Vlaamse Landmaatschappij, Kind&Gezin en Koolstraat	234,0
2004		Verkoop terrein aan de Oosterweelverbinding	180,0
2004		Verkoop schoolgebouwen	1,4
2003		Verkoop van terreinen en gebouwen	36,0
2002		Verkoop van terreinen en gebouwen	20,9
2001		Verkoop gebouwen	2,1
2000		Verkoop gebouwen ^c	3,0
1999		Verkoop gebouwen	4,6
1998		Verkoop gebouwen ^d	3,7
1989-2003		Verkoop schoolgebouwen ^e	76,5
Subtotaal			
Franse Gemeenschap			
1998-2004		Verkoop van terreinen en gebouwen	10,1
Waalse Gewest			
1998-2004		Verkoop van terreinen en gebouwen	20,0
Brussel Hoofdstedelijk Gewest			
1998-2004		Verkoop van terreinen en gebouwen	19,1
Totaal			1 817,9

a. 5 gebouwen in Brussel: 15 085 000 euro; Brugge: 12 910 000 euro; Arlon: 12 580 000 euro; Veurne: 10 580 000 euro; Bergen: 9 410 000 euro; Verviers: 7 260 000 euro; CA Saint-Jean Luik: 3 980 000 euro; Boom: 3 300 000 euro; Chimay: 1 670 000 euro; Lessen: 1 650 000 euro.

b. RAC Brussel: 27 100 000 euro; AC Ter Plaeten Gent: 23 847 646 euro; Tour Albert Charleroi: 9 800 147 euro; 4 gebouwen in Brussel: 21 685 000 euro; 3 gebouwen in Leuven: 7 100 000 euro; 1 gebouw en 1 terrein in Gent: 6 700 000 euro; 2 gebouwen in Antwerpen: 1 000 000 euro.

c. o.a. Brussel: 627 000 euro.

d. o.a: Gent: 1 277 000 euro; tehuis Mol: 1 316 000 euro; tehuis Ruislede: 1 021 000 euro.

e. Bron: Gemeenschapsonderwijs, jaarverslag 2003. De cijfers zijn inclusief de verhuur van gebouwen.

Bron: Pers, Federale Overheidsdienst Budget en Beheerscontrole, Rekenhof en toelichting bij de begroting.

Uit de FPB-studie van 2000, bleek dat België tussen 1993 en 1999 voor 8,5 miljard euro overheidsactiva verkocht via de volledige of gedeeltelijke privatisering van 12 overheidsbedrijven. Tussen 2000 en 2002 werd er weinig geprivatiseerd, mede door het slechte beursklimaat. Een omslag gebeurde in 2003 en 2004. In 2005 werden onderhandelingen gestart om de dochteronderneming ABX Logistics Worldwide van de NMBS/SNCB te verkopen en werd De Post-La Poste gedeeltelijk geprivatiseerd.

Informatie over de opbrengsten uit de verkoop van overheidsparticipaties is dikwijls moeilijk te achterhalen. De volgende tabel geeft een lijst van de belangrijkste verkopen, de opbrengst en de bron waar de informatie werd gevonden. Momenteel wordt de opbrengst uit de privatisering van Belgische overheidsparticipaties sinds 1993 geschat op 17,5 miljard euro.

Sinds 1993 bedraagt de opbrengst uit de verkoop van overheidsparticipaties voor de federale overheid 11,6 miljard euro. De privatisering van Belgacom en de ASLK en de verkoop van de hypothecaire portefeuille van Credibe leverden samen meer dan 10 miljard euro op.

De drie gewesten verkochten overheidsparticipaties voor 3,1 miljard euro. De privatisering van de GIMV, de verkoop van 54 % aandelen van Cockerill-Sambre aan Arcelor door het Waals Gewest in 1999 en de verkoop van 4,2 % Arcelor-aandelen door de Vlaamse overheid in 2005 waren de belangrijkste verkopen.

De gemeenten haalden hun opbrengsten uit de privatisering van de beursgang van Dexia en Telenet, de verkoop van een deel van het kabeltelevisienetwerk en het openbaar bod van SUEZ op de Electrabel-aandelen van de gemengde intercommunales.

TABEL 2 - Lijst van de belangrijkste privatiseringsopbrengsten, in miljoen euro 1993-2005

Bedrijf	Jaar	Opbrengsten voor de overheid	Gerealiseerde meerwaarde	Schatting op basis van de laatste boekwaarde van de participatie	Bron
De Post-La Poste:					
- verkoop van 50 % min één aandeel aan Post Danmark	2005	300			Pers
- verkoop van Verzekering van De Post-Assurances de La Poste aan Axa Belgium	2004	12,5			Jaarverslag
- verkoop van Verzekering van De Post Leven-Assurances de La Poste Vie aan Axa Belgium	2004	7,2			Jaarverslag
- verkoop van Vicindo	2004	11,1			Jaarverslag
- verkoop van DoMyMove	2004	1,5			Jaarverslag
NMBS/SNCB:					
verkoop van 33,3 % Noordzeeterminal-aandelen aan Port of Singapore Authority	2005	50			Pers
Belgacom:					
- verkoop Belgacom Directory	2005	238			Belgacom
- verkoop van 5,3 % Belgacom-aandelen	2004	539			Beleidsnota
- beursgang Belgacom	2004	3 585/2=1 792,5			Petercam
- verkoop van 50 % min één aandeel aan consortium	1996	1 821			FPM
BIAC:					
- verkoop van 33,6 % BIAC-aandelen aan MacQuarie Airports	2004	352			Beleidsnota
- gedeeltelijke privatisering BIAC	1998	50			Algemene Toelichting
Vereffening van Belfin	2004	1,4			Rekenhof
Credibe:					
verkoop van hypothecaire portefeuille Credibe aan ABN AMRO	2003	2 803			FPM
Verkoop van Sobelair	2002	0,7			Pers
Verkoop van 51,4 % Beroepskrediet-aandelen aan Crédit Mutuel du Nord	1999	7			FPM
Beursgang Distrigas/Distrigaz:					
verkoop van 16,7 % aandelen aan publiek	1996	81,8			FOD Financiën
Landbouwkrediet:					
verkoop van 66,5 % aandelen NILK aan Swiss-life	1995-96	64			FPM
Verkoop van gedeelte NIM aan Ackermans (o.a. Distrigas/Distrigaz, Synatom...)	1994	340			FPM
Verkoop van ASLK aan Fortis en NMKN aan Fortis via ASLK	1993-99	3 081			FPM

Bedrijf	Jaar	Opbrengsten voor de overheid	Gerealiseerde meerwaarde	Schatting op basis van de laatste boekwaarde van de participatie	Bron
Subtotaal federale overheid		11 553,7			
Verkoop van Telenet-aandelen na beursgang door GIMV	2005	187,1			GIMV
Verkoop 0,8 % Arcelor-aandelen door het Waals Gewest	2005	90			Pers
Verkoop van 30 % GIMV-aandelen door PMV	2005	236,3			Pers
Verkoop van 4,2 % Arcelor-aandelen door de Vlaamse overheid	2002-2005	728			Pers
Verkoop van 3,1 % Mobistar-aandelen door GIMB/SRIB	2005	130			Jaarverslag
Verkoop van 51 % Durobor-aandelen door SRIW aan M. Durant	2005			4,8	Pers
Verkoopopbrengsten GIMV-participaties (o.a. 20,17 % Barco, 3 % Deme, 12,5 % BMT, 10 % Kinopolis...)	2004	456,7			Jaarverslag
Verkoop van 25 % Floridienne Chemie aandelen door SRIW aan Floridienne	2004			4,2	
Verkoop van 3,35 % Mobistar-aandelen door Wallonie Télécommunications	2003	55			Pers
Verkoop van 3,35 % Mobistar-aandelen door GIMV	2003		34,7		Jaarverslag
Verkoop van 23,08 % Cappelle Pigments-aandelen door GIMV	2003	3			Jaarverslag
Verkoop van 7,69 % Finlab-aandelen door PMV aan Imec	2003	1,2			Jaarverslag
Verkoop van participatie in Nieuwe Havema door GIMV aan Katoennatie	2003		1,5		Jaarverslag
Verkoop van Val Saint-Lambert door het Waals Gewest	2002	1,1			Pers
Verkoop van 3,5 % RCA-aandelen door GIMV aan Gevaert	2002	1,7			Beurs
Verkoop van 40 % Essers-aandelen door GIMV	2001		16		Jaarverslag
Verkoop van 26,7 % Telenet-aandelen door GIMV	2001		152		Jaarverslag
Verkoop van BarcoNet door GIMV	2001		33		Jaarverslag
Vereffening Vlaamse Milieu Holding	2001		75		Vlaamse Begroting
Verkoop van 22,79 % Magotteaux International-aandelen door SRIW aan Magotteaux	2001			13	
Verkoop participatie in Innogenetics door GIMV	2000		19,8		Jaarverslag
Verkoop van 13,47 % Gillam-aandelen door SRIW	2000	1,1			Jaarverslag
Verkoop van 53,77 % Cockerill-Sambre-aandelen door SWS	1999	644,5			Sogepa
Verkoop van 36,27 % AGC Automotive Europe-aandelen, Ex-Splintex door SRIW aan Glaverbel	1997-2000			8	
Verkoop van 49 % Boëlinvest-aandelen door Sogepa	1998	24,3			Sogepa
Verkoop van 11 participaties door Sogepa	1998-2003	10,4			Sogepa
Beursgang van de GIMV met 30 % aandelen door de Vlaamse Participatiemaatschappij	1997	169			Algemene Toelichting
Verkoop van participaties (o.a. PGS) door GIMV	1996	12,6			Jaarverslag
Subtotaal regionale overheden		2 752,0	332,0	30,0	
Verkoop van 4,39 % Electrabel-aandelen door de gemengde intercommunales aan SUEZ	2005	780			schatting ^a

Bedrijf	Jaar	Opbrengsten voor de overheid	Gereali-seerde meer-waarde	Schatting op basis van de laatste boekwaarde van de participatie	Bron
Verkoop van Telenet-aandelen na beursgang door de gemengde intercommunales	2005	283,5			Pers
Verkoop van 33,33 % Landbouwkrediet-aandelen aan Crédit Agricole door Banque Dexia Bank	2003	55			schatting via artikel FET
Verkoop kabelnet door gemengde intercommunales	2003	365			Pers
Beursgang Dexia	1996-97	1 339			Jaarverslag
Subtotaal lokale overheden		2 822,5			
Totaal		17 128,2	332,0	30,0	

a. Het openbaar bod van SUEZ bestaat uit cash met de waarde van één aandeel aan de prijs van 326,56 euro en 4 aandelen Suez.

C. De evolutie van de overheidsparticipaties in België van 1997 tot 2003

De bronnen voor deze studie zijn: de neergelegde jaarrekeningen bij de Balanscentrale, de DBRIS-databank van het NIS, de LATG-databank van de RSZ en de onlinedatabanken van de handelsvennootschappen van de FOD Justitie, de Kruispuntbank van Ondernemingen van de FOD Economie, de classificatie van institutionele sectoren opgesteld door de Nationale Bank van België, de CRISP-databank en de websites van de ondernemingen. Enkel de marktgerichte ondernemingen die in België gevestigd zijn, worden geselecteerd. Vzw's van de overheid komen hier niet aan bod. Meer informatie over het tot stand komen van de lijst met overheidsparticipaties en de keuze van de kerngegevens staat in bijlage A.

De analyse betreft de evolutie van het aantal overheidsparticipaties en de verdeling volgens gewest, de evolutie van de activiteit en de werkgelegenheid, het aandeel van de overheidsparticipaties in de toegevoegde waarde en de beurswaarde van de participaties.

1. Aantallen

In 1997 waren er 2 593 ondernemingen waar de overheid een participatie vanaf 5 % had. In 2003 steeg dat aantal tot 3 023 ondernemingen, een stijging met 430 ondernemingen of 16,6 %. Slechts 1 844 ondernemingen komen in beide jaren voor. Er is dus een groot verloop binnen de overheidsparticipaties. Eén vierde van de participaties uit 1997 was niet meer in het bezit van de overheid in 2003. Van de 749 overheidsparticipaties uit 1997 zijn er 416 ondernemingen die niet meer bestaan vanwege een faillissement, een vereffening, een fusie met een andere onderneming, een opslorping door een andere onderneming of een stopzetting. Bij 333 ondernemingen heeft de overheid haar belang in het kapitaal van de onderneming verkocht of kwam de overheidsparticipatie onder de 5 %. Van de 1 179 nieuwe overheidsparticipaties is meer dan de helft opgericht na 1997. In een aantal gevallen gaat het om bestaande ondernemingen die door een nieuwe onderneming werden vervangen.

Het grote verloop binnen de overheidsparticipaties komt nog duidelijker tot uiting binnen de overheidsniveaus. De gewesten hebben in de periode 1977-2003 participaties genomen in 670 ondernemingen en zich teruggetrokken uit 521 ondernemingen. De nieuwe deelnemingen in 2003 werden in 30 % van de gevallen genomen door de drie gewestelijke investeringsondernemingen GIMV, SRIW en GIMB/SRIB.

De gemeentelijke overheden hadden tijdens die periode 418 nieuwe deelnemingen en 152 stopzettingen. Een aantal intercommunales werden samengevoegd tot nieuwe intercommunales. Sommige activiteiten werden verzelfstandigd en leidden tot de oprichting van nieuwe ondernemingen. Een aantal huisvestingsmaatschappijen fuseerden. Het vroegere Gemeentekrediet van België/Crédit Communal de Belgique, nu Dexia, werd gereorganiseerd en leidde tot de oprichting van 166 nieuwe bankfilialen. Met de overname van Bacob en DVV Verzekeringen door Dexia werd de gemeentelijke overheid mede-eigenaar van die groep. Door de groep Dexia alleen steeg het aantal overheidsparticipaties met 210 in 2003 ten opzichte van 1997. Ook binnen de federale overheidsparticipaties is er een groot verloop: 91 nieuwe participaties en 76 terugtrekkingen. Bij de NMBS/SNCB, Belgacom en De Post-La Poste stegen de participaties van 69 in 1997 naar 111 in 2003.

TABEL 3 - Evolutie van het aantal ondernemingen waarin de overheid participeert vanaf 5 % in 1997- 2003

	1997	2003	Evolutie 2003-1997
Aanwezig in 1997 en in 2003	1 844	1 844	
Aanwezig in 1997 en niet aanwezig in 2003	749		
Niet aanwezig in 1997 en aanwezig in 2003		1 179	
Totaal	2 593	3 023	430

In 2003 waren er 1 064 ondernemingen waarin de overheid over de volledige controle beschikte. De gemiddelde participatiegraad in 2003 bedroeg 58,2 %. Bij 51 % van de overheidsparticipaties ging het om een meerderheidsparticipatie, bij 15 % om een blokkeringsparticipatie en bij 34 % om een minderheidsparticipatie. Ten opzichte van 1997 daalt de participatiegraad. In 1997 waren er duidelijk minder minderheidsparticipaties.

De federale overheid bezat in 2003, participaties in 277 ondernemingen, een netto-stijging van 15 ondernemingen ten opzichte van 1997. Voor het merendeel betreft het meerderheidsparticipaties. De gewesten hadden 1 182 participaties in 2003, een stijging van 149. In 2003 waren er duidelijk veel meer minderheidsparticipaties. De gemeenten en provincies beschikten in 2003 over 1 564 participaties, voor het merendeel meerderheidsparticipaties.

TABEL 4 - Verdeling van het aantal overheidsparticipaties volgens overheidsbestuur

	Totaal		Federaal		Regio's		Gemeenten en provincies	
	1997	2003	1997	2003	1997	2003	1997	2003
Minderheidsparticipatie van 5 tot 25,99 %	729	1 036	48	34	560	638	121	364
Blokkeringsparticipatie van 26 tot 50 % inbegrepen	456	456	40	35	276	325	140	96
Meerderheidsparticipatie van 50,01 % tot 100 %	1 408	1 531	174	208	197	219	1 037	1 104
<i>waarvan 100 %</i>	<i>972</i>	<i>1 064</i>	<i>122</i>	<i>153</i>	<i>81</i>	<i>88</i>	<i>769</i>	<i>823</i>
Totaal	2 593	3 023	262	277	1 033	1 182	1 298	1 564
Gemiddelde participatiegraad	61,6	58,2	69,8	75,2	35,7	35,9	80,7	72,1

2. Activiteit en werkgelegenheid

In bijlage B wordt een gedetailleerd overzicht gegeven van de activiteit van de overheidsondernemingen tussen 1997 en 2003. Opvallend is dat de overheid actief blijft in een beperkt aantal bedrijfstakken. De toename van het aantal participaties in een bepaald aantal sectoren heeft ook te maken met de algemene trend om ondernemingen op te splitsen, zonder de omzet, de toegevoegde waarde of de werkgelegenheid te verhogen.

In 2003 is de werkgelegenheid bij de overheidsbedrijven gelijk aan 302 245 voltijdse equivalenten. De werkgelegenheid, gewogen met het overheidsaandeel in het kapitaal van de onderneming bedraagt, 234 013 voltijdse equivalenten. In de 100 %-overheidsbedrijven werken er 189 319 voltijdse equivalenten, waarvan 45,4 % onder het gezag van de federale overheid valt, 45,0 % bij de provincie- en gemeentebedrijven ligt en 9,6 % bij de gewesten. Doordat het Waals Gewest 100 % aandeelhouder is in FN Herstal, is het grootste aantal werknemers in de 100 %-overheidsondernemingen van de gewesten in Wallonië gesitueerd.

De werknemers in de overheidsondernemingen zijn ofwel aangesloten bij de RSZ ofwel bij de RSZPPO. In 2003 waren er 223 930 VTE-aansluitingen bij de RSZ en 78 315 VTE-aansluitingen bij de RSZPPO.

De werkgelegenheid van de aangeslotenen bij de RSZ in de overheidsbedrijven bedroeg 14,8 % van het Belgisch totaal in 1997 en daalde tot 12,6 % in 2003. Gewogen met het overheidsaandeel in het kapitaal van de overheidsondernemingen, daalde de werkgelegenheid met 0,1 %-punt van 8,9 % in 1997 naar 8,8 % in 2003. De daling in de bestudeerde periode is het grootst in de sector van vervoer en communicatie: bij Sabena gingen er 8 300 plaatsen verloren met een faillissement tot gevolg, door herstructureringen daalde de werkgelegenheid bij De Post met 4 170 eenheden en bij de groep Belgacom met 4 300 eenheden. Bij de NMBS/SNCB was er wel een stijging van 1 657 voltijdse equivalenten tussen 1997 en 2003.

Medio 2003 waren er iets meer dan 100 000 werknemers ingeschreven bij de RSZPPO in de marktgerichte en social-profit ondernemingen van de lagere overheden. Omgerekend naar voltijdse equivalenten, stellen de aangesloten lokale en provinciale besturen bij de RSZPPO 78 315 voltijdse werknemers te werk in de marktgerichte en social-profit sector. De werkgelegenheid is verdeeld over de ziekenhuizen en rusthuizen met 62 215 voltijdse equivalenten, de water-

intercommunales met 3 632 voltijdse equivalenten, de energie-intercommunales met 3 212 voltijdse equivalenten, de afvalintercommunales met 3 003, de autonome gemeente- en provinciebedrijven met 1 879 voltijdse equivalenten. Ten slotte zijn er nog 4 374 voltijdse equivalenten bij onder meer slachthuizen, informatica-bedrijven, sportfaciliteiten, crematoria, grondbeleid, televisiedistributie en een visbedrijf.

TABEL 5 - Werkgelegenheid in de overheidsparticipaties in voltijdse equivalenten in 2003

	Totaal	Totaal gewogen met het overheidsaandeel	waarvan meer dan 50 % overheid	waarvan 100 % overheid
Federale overheid	115 117	99 897	97 199	86 025
Gemeenten en provincies	106 597	92 680	89 424	85 142
waarvan RSZ	28 282	14 730	11 502	8 311
RSZPPO	78 315	77 950	77 922	76 831
Gewesten	80 531	41 436	34 079	18 152
waarvan Brussel	6 992	6 151	5 961	5 737
Vlaanderen	28 272	17 680	15 043	5 921
Wallonië	28 677	16 496	13 075	6 494
meerdere gewesten	16 590	1 108	-	-
Totaal	302 245	234 013	220 702	189 319

TABEL 6 - Evolutie van de RSZ-werkgelegenheid in voltijdse equivalenten volgens activiteit in 1997, 2002 en 2003, schattingen voor de andere jaren

	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	Evolutie 2003- 1997 in %
Industrie, bouw en primaire sector (AA tot FF zonder EE)	40 874	46 384	47 885	43 190	39 993	40 518	43 484	-6,4
Energie en waterhuishouding (EE)	5 395	5 090	4 674	4 003	3 884	3 917	19 382 ^a	-72,2
Diensten (HH tot OO zonder II)	50 532	51 756	43 396	39 395	39 807	42 025	41 911	+20,6
Vervoer, opslag en communicatie (II)	127 129	131 123	135 662	133 918	133 685	136 592	139 828	-9,1
Totaal van de overheidsparticipaties	223 930	234 353	231 617	220 506	217 369	223 052	244 605	-8,5
Totaal gewogen met het overheidsaandeel	156 063	155 418					147 310	5,9
Totaal niet-financiële vennootschappen en financiële instellingen	1 782 838	1 787 125	1 807 148	1 785 795	1 722 098	1 684 410	1 647 687	8,2
Aandeel in de RSZ-werkgelegenheid van de niet-financiële vennootschappen en financiële instellingen	12,6	13,1	12,8	12,3	12,6	13,2	14,8	
Aandeel gewogen met het overheidsaan- deel	8,8	8,7					8,9	

a. In 1997 hadden de gemeenten een aandeel van 5,01 % in Electrabel.

De volgende tabel geeft een gedetailleerd overzicht van de werkgelegenheid volgens activiteit in de ondernemingen met een overheidsparticipatie in 2003. De sector gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening stelt het meest aantal werknemers te werk, samen 72 941 voltijdse equivalenten. Op de tweede plaats staat de vervoerssector, op de voet gevolgd door de sector post en commu-

nicatie, met respectievelijk 66 589 en 62 864 voltijdse equivalenten. De vierde plaats wordt ingenomen door de financiële sector, bestaande uit de Nationale Bank/Banque nationale, Delcredere, Dexia en Omob, nu veranderd in Ethias. De vijfde plaats gaat naar de waterbedrijven en de zesde naar de gas- en elektriciteitsintercommunales.

De overheidsparticipaties in de industrie komen overeen met 9 606 arbeidsplaatsen die zich voornamelijk situeren bij de vervaardiging van transportmiddelen en bij de siderurgie. In de dienstensector is de overheid opvallend aanwezig in de huisvesting en in de afvalverwerking.

TABEL 7 - Werkgelegenheid volgens activiteit in 2003

Afdeling	Omschrijving	Aantal ondernemingen met werknemers	Werknemers in voltijdse equivalenten	
			Aantal	Gewogen met het overheidsaandeel
01, 02, 05	Landbouw, jacht, bosbouw en visserij	7	227	211
10, 11, 12, 13, 14	Winning van delfstoffen	4	214	42
	INDUSTRIE			
15	Voedingsmiddelen en dranken	38	1 833	552
17, 18, 19	Textiel en schoenen	24	2 486	925
20	Hout	21	911	264
21, 22	Papier, uitgeverijen en drukkerijen	25	495	206
23	Cokes, raffinage en nucleaire industrie	2	299	299
24, 25	Chemie, rubber en kunststof	19	1 283	460
26	Overige niet-metaalhoudende minerale producten	17	857	510
27, 28	Metallurgie en producten van metaal	87	19 718	1 573
29	Machines, apparaten en werktuigen	30	2 891	1 314
30, 31, 32, 33	Elektrische, elektronische en optische apparaten	27	3 700	674
34, 35	Transportmiddelen	13	4 392	2 615
36, 37	Overige industrie	20	425	214
40	Productie en distributie van elektriciteit en gas	34	5 668	4 294
41	Winning, zuivering en distributie van water	23	6 570	6 516
45	Bouw	40	1 394	239
	DIENSTEN			
50, 51, 52	Handel en reparatie	79	1 379	207
55	Hotels en restaurants	25	2 672	426
60, 61, 62, 63	Vervoer en opslag	107	66 589	63 291
64	Post et telecommunicatie	20	62 864	51 442
65, 66, 67	Financiële instellingen	284	18 590	6 883
70	Verhuur en handel in onroerende goederen	281	5 292	4 673
71	Verhuur van machines en werktuigen	10	138	20
72	Activiteiten in verband met computers	95	2 844	1 629
73	Speur- en ontwikkelingswerk	11	668	526
74	Overige zakelijke dienstverlening	272	9 121	6 515
80	Onderwijs	1	61	61
85	Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	351	72 941	72 922

Afdeling	Omschrijving	Aantal ondernemingen met werknemers	Werknemers in voltijdse equivalenten	
			Aantal	Gewogen met het overheidsaandeel
90	Afval	53	3 752	3 304
91	Diverse verenigingen	23	184	184
92	Recreatie, cultuur en sport	51	1 605	885
93	Overige diensten	8	182	137
Totaal		2 103	302 245	234 013

3. Toegevoegde waarde

In deze paragraaf bespreken we de overheidsparticipaties waarbij de balans van de onderneming opgenomen is in Belfirst en waarbij de overheid een participatie van minstens 5 % houdt. De analyse beperkt zich tot de niet-financiële sector.

Een belangrijke variabele in de vergelijking tussen 1997 en 2003 is de evolutie van het overheidsaandeel in de toegevoegde waarde. Het aandeel van de toegevoegde waarde van de ondernemingen waarin de overheid participeert, bedroeg 18,8 % in 1997 en daalde naar 15,6 % in 2002 en naar 15,4 % in 2003. Het bedrag en het aandeel van de toegevoegde waarde van de overheidsparticipaties zijn onderschat omdat de individuele gegevens van de overheidsparticipaties niet altijd op tijd bij de Balanscentrale worden neergelegd. Ook van de sociale instellingen is weinig informatie beschikbaar. Voor de vergelijking 1997-2002-2003 is meestal de ontbrekende informatie in die drie jaren niet beschikbaar, zodat de bespreking van de evolutie betrouwbaar is.

Het aandeel van de toegevoegde waarde, gewogen met het overheidsaandeel in het kapitaal van de onderneming bedroeg 10,8 % in 1997, daalde naar 9,3 % in 2002 en steeg naar 9,8 % in 2003.

Binnen de industrie is er een belangrijke daling van de gewogen toegevoegde waarde. Eén belangrijke reden is dat in 1997 Vlaanderen nog 27,8 % bezat in Sidmar en het Waals Gewest 78,77 % bezat in Cockerill-Sambre. Met de fusie van die twee staalbedrijven in de groep Arcelor, daalt het overheidsaandeel van de gewesten naar 6,3 %. Ook de afstoting van de textielbelangen door de Vlaamse overheid en de terugtrekking uit het kapitaal van ondernemingen zoals Magot-teaux, Deme, Stork Mec zorgen mede voor een halvering van de toegevoegde waarde in de industrie tussen 1997 en 2002.

De overheid is vooral actief in de sector vervoer, opslag en communicatie. Meer dan de helft van de toegevoegde waarde van de overheidsondernemingen in de niet-financiële sector wordt in deze sector gerealiseerd. Bijna één vijfde gaat naar de sector energie en waterhuishouding. Opmerkelijk is dat het gewogen aandeel van de overheidsbedrijven in de energiesector stijgt tussen 1997 en 2003, ondanks de liberalisering.

Dat de overheid participaties neemt in bedrijven in moeilijkheden is gekend. Ook bij startende ondernemingen kan de toegevoegde waarde negatief zijn. Het aantal ondernemingen met een negatieve toegevoegde waarde steeg wel tussen 1997 en 2002 van 213 ondernemingen naar 436 ondernemingen en daalde naar 413 ondernemingen in 2003. De som van negatieve toegevoegde waarden bedroeg in

1997, 2002 en 2003, respectievelijk 76 miljoen euro, 164 miljoen euro en 130 miljoen euro.

TABEL 8 - Toegevoegde waarde van de overheidsparticipaties en aandeel in de totale toegevoegde waarde van de niet-financiële sector in 1997, 2002 en 2003

	1997	2002	2003	Evolutie 2003-1997 in %
<i>Bedragen in miljoen euro</i>				
Industrie, bouw en primaire sector (AA tot FF zonder EE)	2 939,5	3 434,3	3 268,2	+11,2
Energie en waterhuishouding (EE)	5 964,5	3 699,4	3 739,3	-37,3
Diensten (HH tot OO zonder II)	2 164,3	3 115,6	3 713,9	+71,6
Vervoer, opslag en communicatie (II)	8 175,1	9 355,3	9 447,3	+15,6
Totaal van de overheidsparticipaties	19 243,4	19 604,6	20 168,7	+4,8
Totaal van de niet-financiële sector ^a	102 135	125 968	131 116	+28,4
<i>Aandeel in de totale toegevoegde waarde (in %)</i>	18,8	15,6	15,4	
<i>Bedragen in miljoen euro, gewogen met het aandeel van de overheid in het kapitaal van de onderneming</i>				
Industrie, bouw en primaire sector (AA tot FF zonder EE)	1 301,3	685,2	711,8	-45,3
Energie en waterhuishouding (EE)	2 048,2	2 169,9	2 337,2	+14,1
Diensten (HH tot OO zonder II)	1 494,8	2 012,1	2 604,0	+74,2
Vervoer, opslag en communicatie (II)	6 223,7	6 837,5	7 139,9	+14,7
Totaal	11 068,0	11 704,7	12 792,9	+15,6
<i>Aandeel, gewogen met het aandeel van de overheid in het kapitaal van de onderneming (in %)</i>	10,8	9,3	9,8	

a. Bron: BelgoStat on line.

De ondernemingen die ressorteren onder de federale overheid creëren de grootste toegevoegde waarde omdat de overheid aandeelhouder is van zeven bedrijven met een toegevoegde waarde van meer dan 100 miljoen euro. Het gaat om Belgacom, Belgocontrol, BIAC, DAT, de Nationale Loterij/la Loterie Nationale, De Post/La Poste en NMBS/SNCB. De gemeenten komen op de tweede plaats als gevolg van hun participaties in de nutsbedrijven. De gewesten, die voornamelijk in privé-ondernemingen participeren, scoren minder hoog. De toegevoegde waarde gerealiseerd door de overheidsondernemingen in Wallonië is iets hoger dan in Vlaanderen, mede door het feit dat de Waalse overheid meer actief is in de industrie, zoals de participatie in FN Herstal, Sonaca, Techspace Aero, Duferco en Prayon.

TABEL 9 - De toegevoegde waarde van de overheidsparticipaties in miljoen euro volgens overheidsbestuur

	Alle overheids- participaties 1997	Alle overheids- participaties 2003	waarvan meer dan 50 % overheid	waarvan 100 % overheid
<i>Bedragen in miljoen euro</i>				
Federale overheid	7 635,3	8 403,0	6 907,9	4 468,0
Gemeenten en provincies	7 512,8	6 656,1	4 255,2	2 738,3
Gewesten	4 095,3	5 109,6	1 574,4	535,6
waarvan Brussel	300,7	397,6	348,0	337,5
Vlaanderen	1 953,7	1 520,0	648,1	58,1
Wallonië	1 853,1	1 557,8	578,3	140,0
meerdere gewesten	-12,2	1 634,2	0,0	0,0
Totaal	19 243,4	20 168,7	12 737,5	7 741,9
<i>Bedragen in miljoen euro, gewogen met het aandeel van de overheid in het kapitaal van de onderneming</i>				
Federale overheid	5 714,1	6 270,0	5 736,5	4 468,0
Gemeenten en provincies	3 267,7	4 516,1	3 744,0	2 738,3
Gewesten	2 086,2	2 006,7	1 493,1	535,6
waarvan Brussel	264,2	355,7	345,6	337,5
Vlaanderen	690,9	766,5	599,1	58,1
Wallonië	1 131,3	778,9	548,4	140,0
meerdere gewesten	-0,2	105,6	0,0	0,0
Totaal	11 068,0	12 792,8	10 973,6	7 741,9

De regionale aandelen van de overheidsparticipaties in de bruto toegevoegde waarde van de gewesten verschillen sterk. Het Waals Gewest scoort het hoogst: 4 % in 1997 en een daling naar 2,8 % in 2003. Het gewogen aandeel bedraagt respectievelijk 2,4 % en 1,4 %. Tussen 1997 en 2003 daalt het aandeel van de toegevoegde waarde, tegen lopende prijzen het sterkst in het Waals Gewest met 0,5 %-punt. Ook de toegevoegde waarde van de Waalse overheidsbedrijven die in beide jaren actief waren, heeft een gelijkaardig verloop. Het aandeel van de toegevoegde waarde van de overheidsparticipaties in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bedraagt 0,81 % in 1997 en stijgt naar 0,86 % in 2003. In het Vlaams Gewest is er een daling van het aandeel van 1,8 % naar 1,1 % en het gewogen aandeel daalt van 0,63 % naar 0,55 %. Minder overheidsinmenging in de marktsector is een beleidsmaatregel van de Vlaamse regering. In tegenstelling tot de Waalse overheidsparticipaties, stijgt het aandeel van de toegevoegde waarde van de Vlaamse overheidsparticipaties, die in beide jaren actief zijn, in de totale toegevoegde waarde van de Vlaamse ondernemingen.

4. Beursgenoteerde ondernemingen

Tabel 10 geeft de beurskapitalisatie of de beurswaarde op het einde van het jaar van de ondernemingen waarin de overheid participeert over de periode 1997-2005. Voor 2000 tot 2005 zijn de gegevens beschikbaar op de website van Euronext. Voor de voorgaande jaren werden de jaarrekeningen van de ondernemingen geraadpleegd. Twee gegevens zijn nodig om de beurskapitalisatie te berekenen: de slotkoers op 31/12 en het aantal genoteerde effecten¹ op de beurs. De ondernemingen die deze cijfers niet publiceren, kregen in de tabel een vraagteken. De gegevens in cursief zijn niet meegeteld in het totaal omdat er in dat jaar geen overheidsparticipatie was. Tabel 11 berekent de beurswaarde van de overheidsaandelen.

In 1997 waren er elf ondernemingen met een overheidsparticipatie op de beurs van Brussel genoteerd. Op het einde van 2004 waren er al tweeëntwintig ondernemingen met een overheidsaandeel die beursgenoteerd waren op Euronext Brussel. Midden 2005 telt Euronext Brussel twintig ondernemingen waarin de overheid een participatie heeft. Tussen 1997 en 2004 verdubbelde de beurswaarde van de ondernemingen waarin de overheid participeert. De beurswaarde, gewogen met het overheidsaandeel, bereikte in 1997 7,5 miljard euro. Dat was 5,9 % van de totale beurskapitalisatie. In 2004 werd 12,7 miljard euro of 6,3 % van de totale beurskapitalisatie behaald. Eind 2004 is de bestemming van de beurswaarde van de overheidsbelangen als volgt: 51 % voor de federale aandeelhouder, 42 % voor de gemeenten en 7 % voor de gewesten.

Dexia heeft de grootste beurswaarde met bijna 20 miljard euro midden 2005. Het overheidsaandeel in Dexia is in handen van de Gemeentelijke Holding/Holding Communal met 15,51 % van de aandelen en Ethias met 6,45 %. Beide aandeelhouders vertegenwoordigen de Belgische gemeenten. De gemeenten zijn ook nog aandeelhouder van Electrabel, de onderneming met de tweede grootste beurswaarde in de onderstaande tabel. Het gezamenlijk aandeel van de gemeenten daalde van 5,01 % in 1997 naar 4,57 % in 2004. SUEZ, de meerderheidsaandeelhouder van Electrabel heeft in 2005 4,39 % aandelen van de Belgische intercommunale opgekocht. De federale regering heeft voor dit openbaar bod voorwaarden gesteld aan SUEZ².

Arcelor komt op de derde plaats. In 2002 was het overheidsaandeel van het Vlaams en Waals Gewest gelijk aan 6,3 %. Vlaanderen heeft ondertussen zijn participatie in Arcelor verkocht.

De vierde plaats wordt ingenomen door Belgacom dat in 2004, na een federale beslissing, op de beurs kwam en 11,5 miljard euro marktkapitalisatie haalde op het einde van 2004. De Nationale Bank/Banque nationale komt op de vijfde plaats met 1,4 miljard euro beurskapitalisatie. De Belgische Staat beschikt over 50 % van de aandelen.

-
1. Bij een aantal ondernemingen worden niet alle aandelen op de beurs verhandeld. Voorbeelden zijn o.a. Distrigas/Distrigaz en IBA.
  2. In de federale regeringsverklaring van oktober 2005 heeft de Eerste Minister de Belgische verankering van Electrabel gegarandeerd door van Suez te bekomen dat het beslissingscentrum rond het wereldwijde energiebeleid van Suez in Brussel blijft, dat Zeebrugge de Europese draaischijf voor gasactiviteiten wordt en dat de overname van de aandelen binnen 24 maanden moet leiden tot de oprichting van een Europese vennootschap met notering op Euronext Brussel.

Andere belangrijke beursgenoteerde ondernemingen zijn Distrigas/Distrigaz en Fluxys. In 2004 steeg in beide ondernemingen het aandeel van de gemeenten, via Publigas/Publigaz en Distrihold met 8,35 %-punt, zodat de gemeenten een belang kregen van 31,27 %. In 2005 werd Distrihold gesplitst en de aandelen werden verdeeld over SUEZ-Tractebel en Publigas/Publigaz. Het aandeel van de gemeenten daalde naar 31,25 %.

Op regionaal vlak zijn de drie investeringsmaatschappijen actief op de beurs. De GIMV, zelf een beursgenoteerde onderneming, was in de periode 1997-2004 aandeelhouder van twaalf op de beurs van Brussel genoteerde ondernemingen. Zij verkocht de meeste aandelen in de periode 2003-2005 en realiseerde belangrijke meerwaarden (zie tabel over privatiseringen). De GIMV heeft aan veel startende ondernemingen kapitaal verstrekt en hen mede op de beurs geïntroduceerd. Ten slotte zijn SRIW en Bruficom, een dochter van GIMB/SRIB, aandeelhouders van respectievelijk vijf en twee beursgenoteerde ondernemingen in de periode 1997-2004.

Het jaar 2004 is een topjaar voor de overheidsbedrijven op de beurs. De succesvolle introductie van Belgacom verklaart de stijging van de beurswaarde van de overheidsaandelen. De beursgang van Belgacom, de grootste beursgang die België ooit kende, leverde 4,4 miljard euro op.

Sinds 1997 zijn er zestien nieuwe noteringen waarin de overheid participeert. De belangrijkste zijn Belgacom, Mobistar, Kinopolis, Elia¹ en Telenet². Anderzijds zijn er ook exits: de drie gewestelijke investeringsmaatschappijen verkochten hun aandelen in Mobistar, de GIMV verkocht zijn aandelen in Mitiska, LSG, Option, BMT, Keyware Technologies en Kinopolis. BMT werd van de beurs geschrapt in 2004, Cockerill-Sambre en Remi Claeys Aluminium eveneens.

In de beginperiode van de privatiseringsoperaties werd geen enkel overheidsbedrijf op de beurs gebracht. Eén van de verklaringen was dat de bedrijven er niet klaar voor waren, want zij hadden pas nieuwe structuren gekregen. De stap naar de privatisering was zonder beursintroductie al groot, niet alleen voor het bedrijf zelf maar ook voor de overheid³.

In bijlage C staat de evolutie van de overheidsparticipaties in ondernemingen die genoteerd staan op Euronext Brussel. Bijlage D geeft een overzicht van de beursintroducties en van de schrappingen van ondernemingen met een overheidsaandeel.

---

1. In 2005 werd ook de beheerder van het Belgisch hoogspanningsnet Elia op de beurs gebracht. Het is de bedoeling om 40 % van het kapitaal te herplaatsen en het belang van Electrabel terug te brengen tot 27,45 % en dat van SPE tot 2,55 %. Het belang van de Gemeentelijke holding via de dochteronderneming Publi-T, blijft op 30 %. Zie *Beursgang Elia stapje dichterbij*, De Standaard, 7/7/2004.

2. Op 11/10/2005 kreeg Telenet zijn eerste beursnotering.

3. Zie De Ketelbutter, *Overheidsbedrijven in beweging*, p.27.

TABEL 10 - Lijst van beursgenoteerde ondernemingen met een overheidsaandeel, beurskapitalisatie in miljoen euro op het einde van het jaar, rangschikking volgens beurswaarde op 30-06-2005

Naam	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 30-06
Dexia	8 400	10 100	12 707,2	18 736,3	18 647,7	13 809,6	15 914,5	19 224,4	19 910,4
Electrabel	11 565,1	20 390,3	17 700	13 146,3	12 775,1	12 638,6	13 630,5	18 000,0	19 816,5
Arcelor ^a	-	-	-	-	-	7046	7 367	10 857	10 377
Belgacom	-	-	-	-	-	-	-	11 504,5	10 220,2
Mobistar	-	2 666,6	3 534,8	1 995,2	1147,2	1 418,5	2 782,1	4 346,3	4 355,8
Nationale Bank van België	400,0?	400,0?	400,0?	566,0	700,0	1 128,4	1 204,2	1 415,6	1 370,0
Elia	-	-	-	-	-	-	-	-	1 353,0
Cofinimmo							976,9	1 150,2	1 273,0
GIMV	1 174,8	2 289,8	1 666,4	1 118,2	738,4	436,4	613,7	869,6	878,4
Barco, ook Barco New bij de oprichting van BarcoNet vanaf 2000 BarcoNet	2 071,5	2 970,7	1 720,3	991,6	489,0	620,0	862,8	848,2	739,4
	-	-	-	215,7	167,9	-	-	-	-
Telindus Group	72,5	130,7	190,9	717,8	323,5	161,8	313,9	323,7	371,6
Distrigas/Distrigaz, vanaf 13-12-2001 Distrigaz D	76,9	147,6	167,0	151,4					
					54,4	85,1	133,8	358,1	340,5
Option	-	-	-	-	-	-	70,3	267,3	288,3
Fluxys D	-	-	-	-	92,4	101,0	117,5	214,3	216,6
Kinepolis group	-	484,4	146,4	148,9	126,5	55,5	107,1	169,4	178,1
IBA	-			596,9	452,2	125,1	100,3	213,2	160,0
Serviceflats Cert	66,9	76,9	74,5	62,6	61,6	71,5	88,0	108,7	119,0
Ter Beke	-	-	50,4	35,6	27,3	36,9	46,5	55,2	94,5
LSG	83,7	130,3	79,4	54,5	33,1	26,8	47,5	57,9	69,0
Mitiska	-	-	222,4	158,0	61,1	14,3	19,7	35,6	45,7
Quest for Growth				108,4	67,2	27,4	35,2	39,0	42,8
IBT B	11,3	38,2	63,9	42,8	44,9	44,7	24,4	32,0	35,4
Carestel	-	-	217,9	101,4	61,3	41,8	26,5	27,2	33,3
Keyware Technologies	-	-	-	-	-	-	12,2	9,5	22,6
Deficom group			81,5?	84,2	74,4	54,9	24,8	14,2	16,3
Parc Paradisio	-	-	16,1	15,0	11,6	8,2	11,6	10,0	11,2
ITB	5?	5?	5?	5,8	5,7	4,6	4,4	4,6	5,5
FLV Fund	-	-	-	-	-	-	6,0	3,9	5,4
BMT	132,6	127,2	91,9	65,0	71,4	51,7	61,6	-	-
Cockerill-Sambre	1224,2?	1232,1?	-	-	-	-	-	-	-
Remi Claeys Aluminium	-	88,2	93,6	84,1	44,6	48,3	-	-	-
Totale beurskapitalisatie van de ondernemingen met een overheids-participatie in miljard euro	25,2	41,2	39,0	38,9	36,2	30,9	37,2	58,8	59,1
Totale beurskapitalisatie van de Belgische effecten in miljard euro	126,4	205,7	184,5	196,7	186,3	122,5	137,6	200,9	213,9
Aandeel beurskapitalisatie van de ondernemingen met een overheids-participatie op de Brusselse beurs	19,9	20,0	21,1	19,8	19,4	25,2	27,0	29,3	27,6

a. Introductie op de beurs van Brussel, verhandeling van het grootste pakket aandelen op Euronext Paris.

TABEL 11 - Beurswaarde van de overheidsbelangen in miljoen euro op het einde van het jaar

Naam	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 30-06
Dexia	4 200	5 050	3 199,7	4 193,2	3 804,1	3 375,4	3 229,1	4 208,2	4 372,3
Electrabel	579,4	993,0	862,0	612,6	595,3	589,0	635,2	837,0	921,5
Arcelor ^a	-	-	-	-	-	450,9	456,8	348,5	333,1
Belgacom	-	-	-	-	-	-	-	5 752,3	5 110,1
Mobistar	-	318,1	382,5	215,3	123,4	93,9	113,0	175,2	0,0
Nationale Bank van België	200,0?	200,0?	200,0?	283,0	350,0	564,2	602,1	707,8	685,0
Elia	-	-	-	-	-	-	-	-	405,9
Cofinimmo							39,2	111,7	123,6
GIMV	822,4	1 602,9	1 166,5	782,7	516,9	305,5	429,6	608,7	351,4
Barco	699,4	997,6	576,6	403,6	163,4	207,2	255,4	79,8	69,3
Telindus Group	13,1	23,6	34,5	71,6	32,3	16,1	26,7	4,5	5,2
Distrigas/Distrigaz, vanaf 13-12-2001 Distigaz D	19,2	36,9	41,8	37,9					
Option	-	-	-	-	-	-	13,3	0,0	0,0
Fluxys D	-	-	-	-	23,1	25,3	29,4	67,0	67,7
Kinepolis group	-	55,1	62,3	16,5	13,4	6,0	10,6	0,0	0,0
IBA	-			20,4	15,5	4,4	3,6	7,6	5,7
Serviceflats Cert	0,4	0,5	0,8	0,4	0,4	0,4	0,5	1,5	1,7
Ter Beke			1,0	0,7	0,5	0,7	0,9	3,4	5,8
LSG		26,8	17,0	5,7	3,5	4,4	7,8	9,4	0,0
Mitiska	-	-			1,3	1,4	0,0	0,0	0,0
Quest for Growth								3,1	3,4
IBT B						1,1	1,5	2,0	2,2
Carestel	-	-	41,7	19,4	11,7	8,0	4,5	3,4	4,2
Keyware Technologies	-	-	-	-	-	-	0,7	0,0	0,0
Deficom group			7,8?	8,0	7,1	5,2	2,4	2,0	0,8
Parc Paradisio	-	-	16,1	15,0	11,6	8,2	11,6	10,0	11,2
ITB	1,2?	1,2?	1,2?	1,4	1,4	1,1	1,0	1,1	1,3
FLV Fund	-	-	-	-	-	-	0,2	0,1	0,0
BMT	13,3	12,7	9,2	6,5	7,1	6,5	7,7	-	-
Cockerill-Sambre	964,5?	970,5?	-	-	-	-	-	-	-
Remi Claeys Aluminium	-	3,1	3,0	2,9	1,6	0,0	-	-	-
Totale beurswaarde van de over- heidsaandelen	7 512,9	10 292,0	6 623,7	6 696,8	5 697,2	5 245,3	5 459,5	12 707,8	12 254,7
Aandeel beurswaarde van de over- heidsaandelen op Brusselse beurs	5,9	5,0	3,6	3,4	3,1	4,3	4,0	6,3	5,7

a. Introductie op de beurs van Brussel, verhandeling van het grootste pakket aandelen op Euronext Paris.

D. Actuele vragen

1. Europese studie over het economisch belang van de ondernemingen waarin de overheid participeert

CEEP is de patronale Europese organisatie die de overheidsondernemingen en de ondernemingen van openbaar belang groepeerd. Onder hun leden organiseren zij geregeld een enquête. De volgende tabel vermeldt de resultaten van een enquête over het belang van de overheidsbedrijven in de EU-landen in 1995 en in 1998, het recentste beschikbare jaar. In de Europese rangschikking van het aandeel van de overheidsparticipaties in de toegevoegde waarde van de marktsector (de landbouwsector niet meegerekend), staat België in 1995 op de tiende plaats, voorafgegaan door Duitsland en gevolgd door Denemarken. In 1998 stijgt België naar de vijfde plaats, na Frankrijk en voor Finland. Bijgevolg hebben vijf landen het privatiseringsproces sneller doorgevoerd dan België tijdens de periode 1995-1998. Landen met een gelijke rangschikking zijn in dalende orde: Italië op de zevende plaats, Denemarken, Luxemburg en het Verenigd Koninkrijk op de laatste plaats.

In de Europese Unie daalt het aandeel van overheidsondernemingen in de toegevoegde waarde van 9,7 % in 1995 naar 8,5 % in 1998. Enkel in België en in Zweden steeg het overheidsaandeel in de marktsector.

TABEL 12 - Toegevoegde waarde van de overheidsondernemingen in de EU-landen, 1995-1998

Land	1995	1998	Rangorde 1998
Finland	19,0	10,5	6
Frankrijk	14,2	11,5	4
Griekenland	14,0	13,5	2
Oostenrijk	14,0	13,0	3
Zweden	13,3	13,7	1
Portugal	13,1	8,4	10
Italië	13,0	10,0	7
Ierland	11,0	9,4	9
Duitsland	10,0	9,9	8
België	8,6	10,9	5
Denemarken	8,0	7,5	11
Spanje	7,2	3,3	14
Luxemburg	6,3	5,3	13
Nederland	6,0	5,8	12
Verenigd Koninkrijk	2,6	1,9	15
Totaal ^a EU15	9,7	8,5	

a. Openbare sector in de marktsector exclusief de landbouwsector.

Bron: Enquête Centre Européen des Entreprises à participation Publique et des entreprises d'intérêt économique général 1997 en 2000.

De daling van het overheidsaandeel in de marktsector is een bewuste en vaak opgelegde keuze van de Europese Commissie. Het gebeurde via de verkoop van overheidsbedrijven en van overheidsparticipaties. De OESO beschikt over gegevens van de opbrengsten van privatisering tussen 1990 en 2001. Enkel Luxemburg heeft tijdens die periode geen privatiseringen uitgevoerd. Per inwoner zijn de privatiseringsopbrengsten het hoogst in Portugal en het laagst in Duitsland. De lage score voor Duitsland is mede veroorzaakt door de éénmaking van Duitsland in 1990. Vele overheidsbedrijven uit Oost-Duitsland waren niet rendabel. Het Verenigd Koninkrijk, het land dat de privatiseringstendens in Europa inzette, staat op de voorlaatste plaats. België scoort laag met een index van 87 en staat op de elfde plaats.

TABEL 13 - Rangschikking van de privatiseringsopbrengsten van 1990 tot 2001 per inwoner

Land	Index ^a
Portugal	218
Ierland	208
Finland	199
Zweden	179
Italië	178
Oostenrijk	128
Griekenland	119
Frankrijk	116
Denemarken	103
EU 15	100
Spanje	90
België	87
Nederland	84
Verenigd Koninkrijk	67
Duitsland	28

a. De index werd berekend door de som van de privatiseringsopbrengsten tussen 1990 en 2001 te delen door het inwonersaantal.

Bron: Recent privatisation trends, Financial Market Trends No. 82, OECD 2002 en eigen berekeningen.

De lage rangschikking van België is onder meer te verklaren door de volgende factoren:

- De grootste opbrengsten werden gehaald uit de privatiseringen van de telecommunicatie met meer dan een derde van de opbrengsten. In België gebeurde de beursgang van Belgacom laat, in maart 2004.
- Ook de privatisering van de transportsector met de beursgang van de luchthaven van Frankfurt of de verkoop van aandelen van vliegtuigmaatschappijen zoals Air France en Air Portugal of de privatisering van de luchthavens van Hamburg en Rome, brachten veel geld op. In België daarentegen, kenden we het faillissement van Sabena in 2001 en de verdere privatisering van BIAC vond in november 2004 plaats.

2. De rol van de intercommunales in België

Met de wet van 1 maart 1922 werd het mogelijk om een vereniging van gemeenten tot nut van het algemeen belang op te richten. Door die wet mochten twee of meer gemeenten zich verenigen ter bevordering van een welbepaald gemeentelijk belang. In België kreeg die samenwerkingsvorm tussen gemeenten de naam intercommunale. Ook andere publiek- of privaatrechtelijke personen mogen deel uitmaken van de intercommunale. Vandaar dat er twee soorten intercommunales bestaan: de zuivere en de gemengde intercommunales. Bij de gemengde intercommunales is bij wet vastgesteld dat de gemeenten beschikken over de meerderheid van de stemmen en over het voorzitterschap in de bestuur- en controleorganen van de intercommunale. De bekendste partner van de gemengde intercommunales was Electrabel.

Een intercommunale kan één van de volgende drie privaatrechtelijke rechtsvormen aannemen: een coöperatieve vennootschap, een vereniging zonder winstoogmerk of een naamloze vennootschap. Alhoewel de intercommunales een rechtsvorm van handelsvennootschap hebben aangenomen, zijn zij volgens de wet geen handelsvennootschap en bezitten zij niet de hoedanigheid van handelaar, zodat ze bijvoorbeeld niet in staat van faillissement kunnen worden gesteld. Zij vallen onder het administratief recht¹.

Deze sectie geeft de cijfers van de marktgerichte intercommunales. De vzw's en de intercommunales met een sociale doelstelling, zoals ziekenhuizen, zijn niet opgenomen. Ook worden enkel de intercommunales met een ingediende jaarrekening bij de Balanscentrale in de analyse opgenomen.

In 2002 waren er 198 intercommunales met marktgerichte activiteiten die een jaarrekening indienden bij de Balanscentrale. De werkgelegenheid bedroeg 13 096 voltijdse equivalenten en de toegevoegde waarde is iets hoger dan 3 miljard euro. Het aandeel van de werkgelegenheid in het totaal van de niet-financiële sector bedroeg 0,7 % en het aandeel van de toegevoegde waarde van die intercommunales bedroeg 2,4 %. Omdat het personeel van de gemengde energie-intercommunales op de personeelsrol van Electrabel staat, is het aandeel van de toegevoegde waarde duidelijk hoger dan deze van de werkgelegenheid.

De totale balanswaarde van de intercommunales bedraagt 22,8 miljard euro of 2,7 % van de balanswaarde van de niet-financiële sector. De omzet bedraagt 8,5 miljard euro of 1,7 % van de totale gekende² omzet uit de jaarrekeningen neergelegd bij de Balanscentrale.

De volgende twee tabellen geven informatie per sector. De classificatie van de activiteit is gebaseerd op informatie afkomstig van het NIS, Banque Dexia Bank en enkele websites van de intercommunales.

De Belgische intercommunales zijn duidelijk aanwezig in de waterdistributie en in de afvalverwerking. In de watermaatschappijen werken bijna 4 000 voltijdse equivalenten, in de afvalverwerking iets meer dan 3 000 voltijdse equivalenten. Het balanstotaal van de intercommunale watermaatschappijen is iets hoger dan de helft van het totaal van de balanswaarde van deze sector. De andere helft

1. Uit A. Alen en W. Devroe, *Verzelfstandiging van bestuurstaken in België*, 1999, p. 92-96.

2. Ondernemingen met het verkort schema zijn niet verplicht om het omzetcijfer in te vullen.

wordt gevormd door de twee regionale watermaatschappijen: de Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening en de Société wallonne des eaux. Bij de afvalverwerking is er meer publiek-private-samenwerking of wordt de afvalverwerking in concessie aan een privé-maatschappij gegeven. Het aandeel van de intercommunales is dus lager.

De energiesector is een geval apart. Het aandeel van de intercommunales bedraagt slechts 23,5 % van het balanstotaal van de totale energiesector en 21,8 % van de omzet ervan. Electrabel en haar filialen, de gemengde intercommunales, domineren de energiemarkt, met deze restrictie dat de burgemeesters van de gemengde intercommunales het voorzitterschap van de intercommunale waarnemen.

In twee sectoren zijn de intercommunales dominant: de crematoria en de ontwikkelingsmaatschappijen. Voor de rest zijn de initiatieven om een intercommunale op te richten zeer divers: van het beheer van sportfaciliteiten, labo's tot een vliegveld.

TABEL 14 - Activiteit van de intercommunales, werkgelegenheid en toegevoegde waarde, 2002

	Aantal ondernemingen	Voltijdse equivalenten	Toegevoegde waarde in miljoen euro
Primaire sector			
Bosbouw	1	0	0,0
Industrie			
Slachthuizen	4	78	3,6
Elektriciteit en gas	36	2 168	2 011,5
Water	26	3 978	417,3
Bouw	4	4	0,0
Diensten			
Luchthaven	1	7	0,3
Teledistributie	10	438	96,8
Financiële diensten	3	4	0,3
Verhuur en handel in onroerende goederen	6	216	17,9
Computerbedrijven	2	660	44,0
Adviesbureau	1	88	5,7
Holdings (voornamelijk van de energie intercommunales)	29	6	47,0
Technische studiën en technische tests	4	333	30,5
Activiteiten van openbare instellingen m.b.t. economische aangelegenheden	18	1 628	120,4
Inzameling en verwerking van afvalwater en afval	37	3 084	250,0
Operabedrijf	1	185	0,4
Museum	1	11	0,6
Sport	9	106	5,0
Crematoria	5	102	6,3
<i>Subtotaal diensten</i>	<i>127</i>	<i>6 751</i>	<i>614,9</i>
Totaal intercommunales	198	13 096	3 061,2
Totaal niet-financiële ondernemingen^a	233 424	1 883 928	125 968,0
%	0,0	0,7	2,4

a. Bron: BelgoStat voor de toegevoegde waarde en de sociale balansrekeningen voor de voltijdse equivalenten. Indien er geen sociale balans was, werd het gemiddeld personeelsbestand uit de jaarrekening genomen.

TABEL 15 - Totaal van de activa en omzet 2002

	Totaal van de activa		Omzet	
	Intercommunales in miljoen euro	Aandeel in het totaal van de sector	Intercommunales in miljoen euro	Aandeel in het totaal van de sector
Elektriciteit en gas	14 016,9	33,4	6 752,6	20,7
Water	2 046,9	59,2	737,9	66,2
Afval	1 599,5	23,6	447,5	29,4
Andere	5 203,9		557,6	
Totaal ^a	22 867,2	2,7	8 515,6	1,7

a. Bron: BelgoStat voor het totaal van de activa. De omzetcijfers waren slechts bij 99 360 of bij 42,6 % van de ondernemingen in de jaarrekeningen vermeld.

3. Vergelijking van het durfkapitaal gefinancierd door de overheid en door de privé-sector voor het jaar 2002

Het verschaffen van risicokapitaal aan jonge en snelgroeiende ondernemingen wordt in grote mate gefinancierd door durfkapitalisten of venture capital investeerders. Risicokapitaalverstrekkers vragen in principe geen waarborgen voor hun kapitaalaanbreng. Zij rekenen op het toekomstige rendement. Gewoonlijk is de tijd waarbinnen de durfkapitalist zijn winst onder de vorm van meerwaarde ziet, relatief lang: van 7 tot 10 jaar. Wat ondernemingen in durfkapitaal (Venture Capital Fund, afgekort als VCF) zo specifiek maakt, is ongetwijfeld de grote betrokkenheid van VCF's met de onderneming. Dat gebeurt o.a. via de werkzaamheden in de Raad van Bestuur. Die actieve betrokkenheid van de investeerders maakt deze investeringsvorm zo verschillend van andere vormen van kapitaalverstrekking.

Volgens de OESO zijn er vier vormen van overheidssteun op de markt van het durfkapitaal: directe investering, belastingvoordelen, waarborgen en subsidies en steun voor bepaalde kosten van vroege-fase-fondsen¹. In dit deel bespreken we enkel de steun van durfkapitaalfondsen via inbreng van kapitaal in de onderneming.

De eerste openbare instelling die durfkapitaal aan bedrijven verschafte, was de Nationale Investeringsmaatschappij/Société nationale d'investissement, die eind 1962 werd opgericht. Haar eerste opdracht was industriële en commerciële initiatieven bevorderen door de inbreng van risicodragend kapitaal in kleine en middelgrote ondernemingen, zonder evenwel de beheersautonomie van die ondernemingen uit te hollen. Ondertussen is de portefeuille van de Nationale Investeringsmaatschappij/Société nationale d'investissement overgenomen door Ackermans & Van Haaren. De Staat heeft wel beslist om bepaalde participaties (17,7 %) van de Nationale Investeringsmaatschappij/Société nationale d'investissement te behouden. Die participaties werden in de Federale Investeringsmaatschappij/Société fédérale d'investissement (FIM/SFI), dochtervennootschap van de Federale Participatiemaatschappij/Société fédérale de participati-

1. SERV, Risicokapitaal en het economisch overheidsinitiatief, p.126.

ons (FPM/SFP), gegroepeerd¹. In de toekomst zal opnieuw één en ander veranderen: in de federale beleidsverklaring van 11 oktober 2005 werd de fusie tussen de FPM/SFP en de FIM/SFI aangekondigd. Die fusie moet de verdere professionalisering van het beheer van overheidsactiva vergroten².

Andere durfkapitalisten op federaal niveau zijn Belgacom met een investering in zes filialen, de Belgische Maatschappij voor Internationale Investerings/Société belge d'investissement international met twee filialen en het Participatiefonds/Fonds de Participation met één filiaal.

Met de regionalisering hebben ook de gewesten de taak op zich genomen om risicokapitaal te verschaffen. De drie gewestelijke investeringsmaatschappijen zijn de GIMB/SRIB, de GIMV en SRIW. Deze laatste twee zijn even groot qua totaal van de activa.

GIMB/SRIB is de Brusselse investeringsmaatschappij. Het overheidsaandeel is gelijk aan 78,4 %, verdeeld over het Brussels Hoofdstedelijk Gewest met 76 %, Omob met 2 % en Banque Dexia Bank met 2 %³. Haar belangrijkste durfkapitalist is Brustart en Bruficom.

De Vlaamse overheid participeert via de Vlaamse Participatiemaatschappij voor 70 % in de GIMV. De overige 30 % van de aandelen van de GIMV zijn beursgenoteerd. GIMV heeft geen specifieke dochterondernemingen die in durfkapitaal investeren, haar kracht is de investering in private equity; dat is de investering van aandelenkapitaal in niet-beursgenoteerde bedrijven.

SRIW in Wallonië heeft een overheidsparticipatie van 98,6 % door het Waals Gewest en 1,4 % van de aandelen is eigendom van Banque Dexia Bank. Het totale overheidsaandeel, rekening houdend met het overheidsaandeel in Dexia, bedraagt 98,89 %. Haar belangrijkste durfkapitalisten zijn Technowal voor de nieuwe technologieën en CD Technicom voor de telecommunicatie.

Op lokaal vlak zijn er in Wallonië acht durfkapitaalfondsen van de overheid: HocInvest, IBC, InvestSud, MeusInvest, NamurInvest, NivellInvest, OstBelgienInvest en SambreInvest. De invests hebben elk een regionaal territorium toegewezen gekregen en staan in voor de financiering van kmo's. Sommige van die investeringsfondsen krijgen EU-steun binnen het kader van de structuurfondsen. Buiten Meusinvest, gevestigd in Luik, hebben alle fondsen één of meerdere privé-partners. In Vlaanderen is enkel in de provincie Limburg een VCF op provinciaal niveau actief: de LRM of de investeringsmaatschappij voor Limburg. De Vlaamse provinciale Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappijen (GOM's), die geen jaarrekeningen indienen bij de Balanscentrale, zijn actief in het ondersteunen van bedrijvencentra en in Business Angels Netwerken (BAN's). Die netwerken zijn initiatieven zonder winst oogmerk en zijn niet in deze analyse opgenomen.

-
1. De Federale Investeringsmaatschappij geniet binnen de oprichtingswet van de Nationale Investeringsmaatschappij een wettelijke indeplaatsstelling. Zij kan dus nog steeds voor eigen rekening risicovolle activiteiten ondernemen. De regionalisering van het industriële beleid beperkt ondertussen het optreden van de FIM/SFI voor rekening en in naam van de federale overheid in belangrijke mate. De FIM/SFI richt nog steeds in naam en voor rekening van de federale overheid, overheidsbedrijven op, weliswaar binnen de federaal gebleven bevoegdheden zoals in de sociale economie (het Kringloopfonds/Fonds de l'économie sociale et durable) en in de energie-efficiëntie (FEDESCO).
  2. Zie federale beleidsverklaring, 11 oktober 2005, pagina 8.
  3. In Banque Dexia Bank hebben de gemeenten 20,08 % van de aandelen op het einde van 2002.

In de privé-sector behoren de belangrijkste durfkapitaalfondsen tot een bankgroep. Bij Fortis zijn er verschillende durfkapitaalfondsen zoals Fortis Private Equity, Isep, Equifin, Synerfi en Creafund. Bij de KBC-groep is er Investco, bij de ING-groep de VCF ING Investment Management Belgium. Andere durfkapitalisten in de banksector zijn Bank Degroof en ABN Amro Capital.

De meest bekende en gespecialiseerde ondernemingen in durfkapitaal zijn Lessius, Sofinim van Ackermans & Van Haaren, Clickx ventures, E-merge, Ibel, SIBL en Mercator Verzekeringen.

Ook de universiteiten zijn actief bij de financiering van hun spin-off bedrijven. Zeven durfkapitaalfondsen zijn verbonden aan een universiteit. Sopartec van UCL en het Gemma Frisius fonds van KUL zijn de belangrijkste. Université de Liège participeert in FAIR (Fonds d'Accompagnement de l'Innovation Régionale). Bij de UG is er het Baekeland Fonds en bij de UA is er het Antwerps Innovatie Centrum. In 2002 hebben de VUB en de universiteit van Mons als laatsten ook een investeringsfonds voor hun spin-off bedrijven gecreëerd, het Brussels B13-Fund en de NACRE (Nouveaux apports en capital pour la recherche et la création d'entreprises). De NACRE heeft enkel immateriële vaste activa en geen financiële vaste activa, zodat zij nog geen deelnemingen in durfkapitaal heeft.

Ten slotte zijn er een reeks durfkapitaalfondsen waar de overheid een minderheidsaandeel heeft, zoals het durfkapitaalfonds van de Dexia-groep met Quest en Auxiliaire voor Participaties, de invests in Wallonië, Deficom group en Mitiska Ventures.

In deze paragraaf gaan we na of er een verschil is tussen de durfkapitalist uit de overheidssector en deze uit de privé-sector. Drie groepen worden onderscheiden:

- De durfkapitalisten waar de overheid meerderheidsaandeelhouder is.
- De durfkapitalisten met een overheidsparticipatie, maar waar de privé-sector meerderheidsaandeelhouder is.
- De durfkapitalisten waarin enkel de privé-sector investeert.

In bijlage D staat de lijst¹ met 110 durfkapitalisten die in 2002 in Belgische ondernemingen investeerden via kapitaalbreng. De lijst vermeldt het aantal deelnemingen in Belgische ondernemingen met een participatie van 5 % of meer in het kapitaal van een dochteronderneming. Gezien sommige ondernemingen over meerdere durfkapitaalfondsen beschikken, werd enkel bij de hoofdaandeelhouder de deelneming geteld. Er zijn ook 39 durfkapitaalondernemingen die zelf door andere durfkapitaalfondsondernemingen worden gefinancierd. Die deelnemingen werden niet bij het aantal deelnemingen geteld. Verder zijn niet alle projecten waarin de VCF's participeren als durfkapitaal te definiëren. Dat onderscheid hebben wij in dit overzicht echter niet gemaakt.

---

1. De lijst werd samengesteld op basis van de ledenlijst van European Venture Capital Association, de Belgian Venturing Association en een lijst verkregen van de Waalse administratie. Verschillende bedrijven hebben geen deelnemingen in België en worden dus niet in de analyse opgenomen.

TABEL 16 - Durfkapitaalfondsen en hun deelnemingen in durfkapitaal 2002

	Overheid 50 % en meer ^a	Privé-sector en overheid minder dan 50 %	Privé-sector	Totaal
Aantal VCF's met deelnemingen in België	30	16	64	110
Gemiddeld aandeel van de overheid in het kapitaal van de VCF's	77,69	26,57	0	24,85
Boekhoudkundige gegevens van de VCF's ^b				
Totaal van de activa in miljoen euro	3 414,7	384,9	2 205,9	6 005,5
Omzet in miljoen euro	5,5	1,3	167,6	174,4
Toegevoegde waarde in miljoen euro	-20,5	-8,4	13,7	-15,2
Resultaat na belastingen in miljoen euro	-257,0	-50,9	-119,0	-426,9
Nettorendabiliteit van de deelnemingen	-10,5	-22,6	-6,5	-9,5
Aantal werknemers in voltijdse equivalenten	207,2	29,9	249,1	486,2
Aantal deelnemingen van de VCF's	794	176	398	1 368
Gemiddeld aandeel van de overheid in het kapitaal van de deelnemingen	29,43	11,33	0,97	26,12
Boekhoudkundige gegevens van de deelnemingen				
Totaal van de activa in miljoen euro	23 537,7	1 001,0	9 814,7	34 353,4
Omzet in miljoen euro	7 337,4	550,3	3 585,5	11 473,2
Toegevoegde waarde in miljoen euro	2 564,8	181,6	1 340,1	4 086,5
Resultaat na belastingen in miljoen euro	-1 277,1	-82,7	-170,4	-1 530,2
Nettorendabiliteit van de deelnemingen	-13,8	-21,5	-4,4	-4,4
Aantal werknemers in voltijdse equivalenten	34 597,3	3 817,4	13 682,4	52 097,1
Toegevoegde waarde per werknemer	74 133	47 572	97 943	78 440
Starters ^c				
Aantal deelnemingen	213	59	166	438
Nettorendabiliteit van de starters	-18,4	-36,5	-25,3	-19,2
Totaal aantal werknemers	3 683,2	310,0	974,2	4 967,4
Toegevoegde waarde per werknemer	93 030	30 097	35 928	77 900
Hightechondernemingen ^d				
Aantal deelnemingen	191	29	110	330
Nettorendabiliteit van de hightechondernemingen	-5,2	-98,98	-5,7	-6,8
Totaal aantal werknemers	15 299,1	391,4	8 074,9	23 765,4
Toegevoegde waarde per werknemer	183 492	36 021	52 850	107 923
Aantal vereffeningen en faillissementen	55	6	31	92

a. Waaronder 3 VCF's waar de overheid en de privé-sector elk 50 % van het kapitaal hebben.

b. De gegevens van Belgacom, Mercator Verzekeringen en Bank Degroof niet inbegrepen.

c. Starters of de bedrijven die werden opgericht vanaf 1998.

d. Hightechondernemingen zijn ondernemingen uit de informatica, telecomsector, onderzoeksinstituten en geneesmiddelenindustrie en andere ondernemingen met uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling.

De investeringsmaatschappijen van de overheid zijn actiever dan de privé-ondernemingen in het nemen van participaties in startende en risicovolle ondernemingen in België. In totaal werd er in 2002 door de overheidsinvesteringsmaatschappijen kapitaal verschaft aan 970 ondernemingen in België. In 794 ondernemingen betrof het participaties van de overheidsinvests en in 176 ondernemingen was de overheid minderheidsaandeelhouder in de VCF. Opmerkelijk is dat de overheidsinvests vooral jonge ondernemingen, 272 in totaal en hightech-

ondernemingen, 220 in totaal, steunen. De privé-durfskapitalisten investeerden in 398 ondernemingen, waarvan 166 in startende ondernemingen en 110 in hightechondernemingen. In de portefeuille van de privé-durfskapitaalfondsen is het aandeel van startende ondernemingen duidelijk hoger dan bij de openbare durfskapitaalfondsen. Ook het aandeel van hightechondernemingen ligt hoger: 28 % bij de privé-fondsen en 23 % bij de openbare fondsen.

Een andere vaststelling is dat de som van de resultaatrekening van de durfskapitalisten en deze van hun deelnemingen voor alle drie van de categorieën negatief is. Eén reden is dat jonge ondernemingen in de beginperiode meestal verlies maken. Gezien het negatief resultaat, is ook het rendement op het eigen vermogen negatief. Het negatief rendement is het grootst bij de gemengde durfskapitaalfondsen. De zuivere privé-durfskapitaalfondsen kunnen hun verliezen minimaliseren en behalen globaal een negatief rendement bij hun deelnemingen van -4,4 %. Bij de openbare durfskapitaalfondsen is het negatief rendement gelijk aan -13,8 %. De score is vooral slecht bij de startende ondernemingen. Het negatief rendement wordt mede bepaald door faillissementen en de stopzetting van de activiteit via vereffening.

De openbare investeringsmaatschappijen investeren meer in arbeidsintensieve sectoren. Bij de nieuw opgerichte ondernemingen gebeurt de werkcreatie voornamelijk bij de ondernemingen waar de overheid meederheidsaandeelhouder is. Te vermelden valt dat de toegevoegde waarde per werknemer hoger is bij de ondernemingen waar de privé-sector hoofdaandeelhouder is. Ten slotte is de productiviteit van de startende ondernemingen en de hightechondernemingen waar de overheidsdurfskapitaalfondsen in participeren merkbaar hoger.

Na 2002 heeft de overheid het stimuleren van durfskapitaal voortgezet. De Vlaamse regering centraliseert haar financiële overheidsinstrumenten om de toegang tot het risicokapitaal te activeren, binnen de Participatiemaatschappij Vlaanderen.¹ In 2004 werd het Arkimedes Management opgericht en in 2005 het Arkimedes-fonds. De FIM/SFI, het Participatiefonds/Fonds de Participation en de FPM/SFP hebben in 2003 het Startersfonds/Fonds Starters opgericht². Het Waals Gewest en de Franse Gemeenschap willen in hun Marshallplan van 2005 het beleid op het vlak van spin-offs en spin-outs versterken. Hiervoor richten zij zich tot de bestaande instrumenten: enerzijds de maatschappijen, SRIW, SOWALFIN en de investies en anderzijds de programma's First Spin-off van het Directoraat-Generaal Technologie, Onderzoek en Energie³.

4. Belang van de social-profit activiteiten van de overheid

Heel wat overheidsinitiatieven zijn niet gericht op het behalen van financiële resultaten. Het zijn vooral de gemeenten die sociale diensten aanbieden. Om beter te kunnen functioneren, worden de diensten los van het overheidsbestuur aangeboden onder de vorm van een intercommunale, een coöperatieve vennootschap, een vereniging zonder winstoogmerk of een instelling van openbaar nut. Twee soorten diensten komen hier aan bod: de ziekenhuizen en bejaardeninstellingen en de sociale huisvesting. Een derde soort social-profit activiteiten betreft de on-

1. Zie Beleidsnota 2004-2009.

2. Zie jaarverslag van de Federale Investeringsmaatschappij, 2003-2004.

3. Zie de prioritaire acties voor de Toekomst van Wallonië.

dernemingen in de sociale economie. Meestal zijn die initiatieven kleinschalig en van recente datum zoals Trividend, het Vlaams Participatiefonds voor de Sociale Economie, de lokale economieloketten in Brussel of het federaal opgerichte Kringlopfonds. Enkel in Wallonië is sinds 1995 de société Wallonne d'économie sociale marchande actief.

a. Ziekenhuizen, bejaardeninstellingen en overige maatschappelijke dienstverlening

Volgens de nationale rekeningen zijn er, in 2002, 404 000 personen werkzaam in de sector van de gezondheidszorg en de maatschappelijke dienstverlening. Dat is 9,8 % van de totale binnenlandse werkgelegenheid. Als zelfstandigen werken er 50 200 personen, als werknemers 353 800 personen waarvan 306 700 werknemers in de niet-financiële sector (S.11), 5 000 werknemers in de sector huishoudens (S.14)¹ en 42 100 werknemers in de instellingen zonder winstoogmerk, met name de liefdadigheidsinstellingen (S.15). Hoeveel personen van de 306 700 in de overheidssector actief zijn, is niet gekend. Wel zijn er enkele aanwijzingen:

- Bijna één derde van de ziekenhuizen wordt uitgbaat door een openbaar bestuur, meestal het OCMW. Van de 219 niet-academische ziekenhuizen in 2001 behoort 30 % tot de overheidssector.
- Bij de Rijksdienst voor de Sociale Zekerheid van de Plaatselijke en Provinciale besturen zijn er in 2002, 47 477 bijdrageplichtige werknemers in de ziekenhuizen². Daarbovenop zijn er 5 140 personeelsleden van de Vlaamse Gemeenschap (het Universitair Ziekenhuis van Gent en de twee psychiatrische instellingen van Rekem en Geel) en 4 579 personeelsleden van de Franse Gemeenschap en het Waals Gewest (het Universitair Ziekenhuis van Luik en de psychiatrische instellingen in Bergen en Dornik). Samen opgeteld zijn er 57 196 personen werkzaam in de openbare ziekenhuissector.
- De openbare rusthuizen stellen 32 317 personeelsleden tewerk. Hiervan wordt het merendeel door het OCMW beheerd, maar er zijn ook zeven intercommunales, drie rusthuizen van het Nationaal Instituut voor Oorlogsinvaliden, Oud-strijders en Oorlogsslachtoffers en het zeemanshuis Godtschalck, beheerd door de federale overheid.
- Ten slotte zijn er nog een aantal intercommunales en enkele gemeentelijke initiatieven rond kinderopvang, gehandicaptenzorg en jeugdzorg. Samen stellen zij 3 074 personen tewerk.

Voor alle soorten zorgverlening tellen wij 92 587 personeelsleden voor het jaar 2002. Het publiek aandeel van de werkgelegenheid in de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening bedraagt dus 30,2 %.

Voor 2003 zijn de boekhoudkundige gegevens beschikbaar voor de ziekenhuizen en werd er een raming gemaakt van de boekhoudkundige gegevens van de rust- en verzorgingstehuizen. In totaal waren er in 2003 64 openbare ziekenhuizen erkend door de FOD Volksgezondheid. Er waren 14 intercommunale ziekenhuizen,

---

1. Uit de toelichting van de Nationale Bank halen we de volgende uitleg: 'De sector huishoudens omvat onder meer personen die permanent in instellingen wonen en die weinig of geen bevoegdheid hebben zelfstandig op te treden of beslissingen te nemen in economische aangelegenheden bv. leden van religieuze orden die in kloosters wonen, chronisch zieken in ziekenhuizen, langgestraften in gevangenissen, permanente bewoners van verzorgingstehuizen. Deze personen worden samen als één institutionele eenheid, d.w.z. als één huishouden, beschouwd'.

2. Pacolet J. De lokale overheidssector in perspectief, p.37.

2 ziekenhuizen worden gerund door een provinciale overheid, 3 door de Vlaamse overheid, 5 door de Franse Gemeenschap en 18 door een OCMW. Bij de overige 22 openbare ziekenhuizen is het statuut van de eigenaar gespecificeerd als "Association d'utilité publique", "Autonome Verzorgingsinstelling", "Organisme de droit public" of "Publiekrechtelijke VZW". Het aandeel van de openbare sector in de totale ziekenhuissector bedraagt 36 %. Dit aandeel werd bekomen zowel voor de omzet, de toegevoegde waarde als voor de werkgelegenheid. De toegevoegde waarde per werknemer tussen de privé-ziekenhuizen en de openbare ziekenhuizen verschilt weinig. Uit de volgende tabel blijkt dat de openbare ziekenhuizen in 2003 een globaal deficit hadden van 48 miljoen euro terwijl de privé-ziekenhuizen een overschot van 121 miljoen euro boekten.

De financiële informatie over het totaal van de rusthuissector werd geschat op basis van informatie uit de balanscentrale en de werkgelegenheidsgegevens.

TABEL 17 - Boekhoudkundige gegevens van de ziekenhuissector, 2003

	Openbare sector	Privé-sector	Totaal	Aandeel overheidssector in %
Aantal ondernemingen	64	151	215	30
Totaal van de activa in miljoen euro	5 781	8 279	14 060	41
Omzet in miljoen euro	4 137	7 237	11 374	36
Toegevoegde waarde in miljoen euro	2 556	4 520	7 076	36
Resultaat na belastingen in miljoen euro	-48	121	73	
Nettorendabiliteit	-5,3	3,7	1,8	
Aantal werknemers in voltijdse equivalenten	46 812	82 688	129 500	36
Toegevoegde waarde per werknemer	54 601	54 663	54 641	

Bron: Voor de financiële gegevens: Fod Volksgezondheid: boordtabel der ziekenhuizen en voor de werkgelegenheid werden de gegevens van de RSZ en RSZPPO gebruikt.

TABEL 18 - Boekhoudkundige gegevens van de rust- en verzorgingstehuizen, 2003

	Openbare sector	Privé-sector	Totaal	Aandeel overheidssector in %
Aantal ondernemingen	332	1 209	1 541	22
Totaal van de activa in miljoen euro ^a	1 720	1 506	3 226	53
Omzet in miljoen euro	1 293	1 238	2 531	51
Toegevoegde waarde in miljoen euro	1 021	1 152	2 173	47
Resultaat na belastingen in miljoen euro	-85	2	-83	
Nettorendabiliteit	-8,4	7,6		
Aantal werknemers in voltijdse equivalenten	25 483	33 251	58 734	43
Toegevoegde waarde per werknemer	40 066	45 285		

a. De gegevens in cursief zijn schattingen. Van de privé-rustoorden was bij 55 % van de ondernemingen een jaarrekening beschikbaar. De extrapolatie gebeurde voor de privé-sector aan de hand van het aantal voltijdse equivalenten. Het totaal van de openbare rusthuizen werd berekend op basis van de informatie van de intercommunale rusthuizen, het OCMW van Antwerpen en Hasselt en de gegevens uit een studie van de financiën van de OCMW van Dexia.

b. Sociale huisvesting

De lokale overheden in België zijn actief in de sociale huisvesting. Het grootste deel wordt verwezenlijkt door de huisvestingsmaatschappijen. In 2002 zijn er in België 273 sociale huisvestingsmaatschappijen waarin de lokale overheden participeren. Brussel heeft 36 huisvestingsmaatschappijen, Vlaanderen 123 en Wallonië 114.

Sinds de regionalisering zijn er drie organisaties bevoegd voor de sociale huisvesting: la Société Wallonne du Logement, de Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij en de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij. De sociale huisvestingsmaatschappijen zijn meestal ontstaan uit gemeentelijke initiatieven. Ook syndicale organisaties of een groep particulieren of private bedrijven hebben vroeger sociale huisvestingsmaatschappijen opgericht. De sociale huisvestingsmaatschappijen hebben de vorm van handelsvennootschap. De maatschappelijke aandelen worden voornamelijk onderschreven door de initiatiefnemende gemeentebesturen en de hieraan verbonden OCMW's. Daarnaast hebben het gewest, de provincie, particulieren of private bedrijven soms een aandeel in het kapitaal van de sociale huisvestingsmaatschappijen¹. In Wallonië bepaalt de huisvestingscode (le Code wallon du logement) een publiek meederheidsbelang in het kapitaal van de sociale huisvestingsmaatschappijen. De andere twee gewesten leggen die restrictie niet op.

De sociale huisvestingsmaatschappijen stellen sociale, goedkope huurwoningen en koopwoningen ter beschikking. In België zijn 7 % van de woningen sociale huurwoningen. Zoals in de volgende tabel te zien is, is er een groter aandeel huurwoningen in het Waals Gewest en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dan in het Vlaams Gewest.

TABEL 19 - Verdeling woningen in België en de gewesten

	Sociale huurwoningen ^a	Privé-huurwoningen	Eigendom	Rest
België	7 %	22 %	68 %	3 %
Vlaams Gewest	5 %	20 %	73 %	2 %
Waals Gewest	8 %	21 %	68 %	3 %
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	9 %	45 %	41 %	5 %

a. De woningen die op 31/12/2000 effectief sociaal verhuurd werden.

Bron: Hiva.

De huisvestingsmaatschappijen investeren in belangrijke mate in huizen en appartementen. De activapost terreinen en gebouwen uit de balans bedraagt voor alle sociale huisvestingsmaatschappijen 6,7 miljard euro, dat is 75 % van het totaal actief in 2002. Gemiddeld heeft elke huisvestingsmaatschappij 29,5 miljoen euro aan terreinen en gebouwen. De financiële situatie van de huisvestingsmaatschappijen is niet rooskleurig: slechts de helft maakt winst, 26 maatschappijen hebben een negatief eigen vermogen en bij 74 maatschappijen is de waarde van de terreinen en gebouwen kleiner dan de schulden van meer dan één jaar.

Uit de neergelegde jaarrekeningen van 2002 blijkt dat zij slechts 3,1 % van de totale exploitatiesubsidies en 3,3 % van de totale kapitaalsubsidies verkregen².

1. <http://www.vhm.be/opdracht2004/historiek.htm>

2. Deze aandelen zijn berekend op het totaal bedrag van de subsidies die in de neergelegde jaarrekeningen van 2002 werden vermeld.

5. Boekhoudkundige gegevens van sectoren met een belangrijke overheidsparticipatie in 2002

In deze paragraaf gaan we na hoe rendabel en hoe productief de overheidsondernemingen zijn. De volgende sectoren komen aan bod: post, telecommunicatie, energie, water, vervoer, kansspelen en afval. Hun prestaties worden met de privé-sector vergeleken. Enkel de ondernemingen met werknemers en een positieve toegevoegde waarde worden in de analyse opgenomen.

De vergelijking van de prestaties van de overheidsparticipaties met deze van de privé-sector moet met de nodige voorzichtigheid worden bekeken. Vanwege het universaliteitsprincipe krijgen sommige overheidsbedrijven een federale dotatie om de universele dienstverlening uit te voeren¹. Een Europese richtlijn verplicht de ondernemingen van algemeen economisch belang om een gescheiden boekhouding te voeren voor de activiteiten verricht in het kader van het algemeen belang. Voor deze analyse van het jaar 2002 was een dergelijke splitsing nog niet uitgevoerd.

De omzet geeft een goed beeld van het marktaandeel van de openbare sector. In 2002 zijn de aandelen als volgt: 40 % in telecommunicatie, 93 % in personenvervoer volgens dienstregeling, 61 % in havenactiviteiten, 38 % in luchthavenactiviteiten, 9 % in de energiesector, bijna 100 % in de watervoorziening, 78 % in de post, 45 % in de afvalverwerking en 57 % in de kansspelen.

a. Telecommunicatie

De telecomsector in België bestaat uit drie grote groepen: de telecomoperatoren zoals Belgacom, Mobistar en Base, de kabelmaatschappijen zoals Telenet en de ondersteunende ICT-bedrijven rond communicatienetwerken zoals Sita, Swift, European Payment Systems en Telindus. Die acht grootste groepen van bedrijven zijn goed voor 90 % van de omzet van de telecomsector. Uit de boekhoudkundige gegevens blijkt dat in 2002 de openbare sector minder performant was dan de privé-sector: er wordt verlies gemaakt en de arbeidsproductiviteit ligt 42 % lager dan in de privé-sector. In de openbare sector wordt het grote verlies van Telenet (149 miljoen euro in 2002) en de kleinere verliezen bij Astrid, Belgacom Skynet, Brucall en Wallonie Intranet niet gecompenseerd door de winsten van Belgacom (77 miljoen euro) en de drie intercommunale distributiemaatschappijen.

---

1. De beheersovereenkomsten tussen de Staat en de overheidsbedrijven De Post/la Poste, NMBS/SNCB en Belgacom bevat informatie over de exploitatiesubsidies en de kapitaalssubsidies voor onder andere infrastructuurwerken. De exploitatiesubsidie wordt in de jaarrekening niet bij de toegevoegde waarde meegeteld.

TABEL 20 - Boekhoudkundige gegevens van de telecommunicatiesector, 2002

	Openbare sector	Privé-sector ^a	Totaal	Aandeel overheidssector in %
Aantal ondernemingen	9	167	176	5
Totaal van de activa in miljoen euro	8 259	7 317	15 576	53
Omzet in miljoen euro	3 999	5 957	9 956	40
Toegevoegde waarde in miljoen euro	2 234	2 700	4 934	45
Resultaat na belastingen in miljoen euro	-56	173	117	
Nettorendabiliteit van de deelnemingen	-3,9	15,0	4,5	
Aantal werknemers in voltijdse equivalenten	19 585	13 680	33 265	59
Toegevoegde waarde per werknemer	114 050	197 269	148 315	

a. Inclusief acht ondernemingen waarin de overheid een minderheidsbelang heeft, zoals in Mobistar en Belgacom Mobile.

b. Vervoer

De vervoersactiviteiten waar de overheid een dominante positie heeft, zijn het personenvervoer over land volgens dienstregeling en de exploitatie van havens en luchthavens.

i. Personenvervoer over land volgens dienstregeling

België telt negen openbare ondernemingen die het vervoer van personen over land volgens dienstverlening verzekeren. De NMBS/SNCB verzekert het vervoer per spoor, De Lijn verzorgt het busvervoer in Vlaanderen, de STIB/MIVB het metro, tram- en busvervoer in Brussel. In Wallonië wordt het busvervoer verzekerd door vijf ondernemingen die elk een provincie bedienen en door de overkoepelende organisatie SRWT. Daarnaast besteedt de overheid buslijnen uit aan privé-ondernemingen. Een andere belangrijke activiteit van de privé-sector betreft het schoolvervoer en het vervoer van arbeiders naar de fabrieken. Eén op drie van die busondernemingen is klein met minder dan tien werknemers. Een vergelijking met de openbare maatschappijen heeft dus weinig zin, vooral door het grote aandeel van de NMBS/SNCB in het personenvervoer. Vandaar dat de openbare sector wordt gesplitst in spoor- en busactiviteiten. Uit de volgende tabel blijkt dat de openbare sector in het personenvervoer over land zeer dominant is met 99 % van het totaal der activa en met een marktaandeel van 93 %.

De toegevoegde waarde van de NMBS/SNCB is groter dan haar omzet¹. Dat is reeds sinds 1994 het geval, enkel in 2003 overschreed de omzet de toegevoegde waarde.

Globaal genomen is de toegevoegde waarde per werknemer in het personenvervoer volgens dienstregeling laag. Tussen de openbare sector en de privé-sector zijn er weinig verschillen merkbaar.

De rendabiliteit van de NMBS/SNCB is in 2002 uitzonderlijk slecht: met -22 % is dit de slechtste score sinds 1994.

1. In de omzet is de federale exploitatiedotatie niet meegerekend. In 2002 waren de 'exploitatiesubsidies en vanwege de overheid ontvangen compenserende bedragen' gelijk aan 513 miljoen euro.

TABEL 21 - Boekhoudkundige gegevens van het personenvervoer volgens dienstregeling, 2002

	Openbare sector			Privé-sector ^a	Totaal	Aandeel overheidssector in %
	Totaal	Spoor	Bus en metro			
Aantal ondernemingen	9	1	8	149	158	6
Totaal van de activa in miljoen euro	16 985	14 667	2 318	224	17 209	99
Omzet in miljoen euro	3 517	2 245	1 272	267 ^b	3 784	93
Toegevoegde waarde in miljoen euro	3 185	2 305	880	165	3 350	95
Resultaat na belastingen in miljoen euro	-911	-912	1	13	-898	
Nettorendabiliteit van de deelnemingen	-18,3	-22,3	0,1	14,8	-17,7	
Aantal werknemers in voltijdse equivalenten	58 888	42 231 ^c	16 657	3 052	62 709	95
Toegevoegde waarde per werknemer	54 085	54 578	52 834	54 103	53 423	

- a. Inclusief 21 busondernemingen waarin de overheid een minderheidsbelang heeft.
b. Bij 65 ondernemingen is de omzet niet gekend, daarom werden de omzetcijfers uit de DBRIS-databank genomen.
c. De NMBS/SNCB vermeldt niet het statutair personeel in de jaarrekening, daarom werden de RSZ-gegevens genomen.

ii. De havens en de ondersteunende activiteiten i.v.m. het vervoer over water

Vlaanderen heeft vier zeehavens: de grootste, binnen de top-vijf in de wereld is deze van Antwerpen¹, Zeebrugge staat op de tweede plaats, gevolgd door Gent en Oostende. De belangrijkste binnenhaven is die van Luik, die de tweede grootste Europese binnenhaven is. Boekhoudkundige gegevens van de Port Autonome de Liège zijn er niet. Ook van de havens van Charleroi en Namen ontbreken de jaarrekeningen. Enkel van de haven van Brussel, het Zeekanaal van Willebroek en van le Port Autonome du Centre et de l'Ouest zijn gegevens beschikbaar. De volgende tabel is dus onvolledig.

De zes belangrijkste privé-havenbedrijven met een omzet van meer dan 10 miljoen euro zijn de Antwerpse Havenloodsen, Compagnie Belge de Manutention uit Gent, de Unie van Reddings- en Sleepdiensten, Westerlund Distribution, Scaldis Savage en Water Container Transport.

Meer dan de helft van de havenactiviteiten wordt door de overheidssector verzekerd. Het aandeel van de overheidssector in de omzet bedraagt 61 %. In feite is dit aandeel iets hoger, gezien het aandeel van de goederenbehandeling door de openbare havenauthoriteiten van Luik 69 % bedraagt².

De zeven havens maken in 2002 allen winst, samen wordt er 8 miljoen euro winst geboekt. De rendabiliteit op het eigen vermogen is klein terwijl de privé-ondernemingen een uitzonderlijk hoog rendement van 16 % halen.

De toegevoegde waarde per werknemer ligt bij de openbare havenbedrijven 21 % hoger dan bij de privé-bedrijven.

1. Laatste neergelegde balans dateert van 2001. Op de website staat de jaarrekening van 2002.
2. Zie website le PAL en chiffres.

TABEL 22 - Boekhoudkundige gegevens van de havens, 2002

	Openbare sector ^a	Privé-sector ^b	Totaal	Aandeel overheidssector in %
Aantal ondernemingen	7	87	94	7
Totaal van de activa in miljoen euro	1 836	308	2 144	86
Omzet in miljoen euro	264	167	413	61
Toegevoegde waarde in miljoen euro	230	95	325	71
Resultaat na belastingen in miljoen euro	8	7	15	53
Nettorendabiliteit van de deelnemingen	0,6	16,1	4,6	
Aantal werknemers in voltijdse equivalenten	1 926	965	2 891	67
Toegevoegde waarde per werknemer	119 257	98 569	112 351	

a. Zonder de havens van Luik, Charleroi, Namen en de stedelijke havens zoals Roeselare.

b. Inclusief 2 ondernemingen waarin de overheid een minderheidsbelang heeft.

iii. Luchthavens en ondersteunende activiteiten

België telt zes commerciële luchthavens: Zaventem met uitbater BIAC, Luik met uitbater SAB, Oostende en Antwerpen, uitgebaat door het Vlaams Gewest¹, Charleroi met in 2002 als enige klant Ryanair², die tevens de ondersteunende luchtvaartactiviteiten verzorgde en de kleinere luchthaven van Kortrijk-Wevelgem, eigendom van en beheerd door een intercommunale. De beide luchthavens in Wallonië worden beheerd door de Société Wallonne des Aéroports. De ondersteunende openbare ondernemingen betreffen de luchtvaartcontrole door Belgocontrol, onderhoud van vliegtuigen door Sabena Technics en de fuellevering door BFCS.

De grootste privé-ondernemingen werkzaam op de Belgische luchthavens zijn European Air Transport, Snecma Service, Aviapartner, Belgian Ground Services en Liège Air Cargo Handling Services.

Uit de volgende tabel blijkt dat het aandeel van de openbare ondernemingen goed is voor 46 % van de werkgelegenheid en 38 % van de omzet. Gezien de grote investeringen voor de bouw en de uitbating van de luchthavens is het aandeel van de openbare ondernemingen in het totaal van de activa zeer hoog met 83 %. De openbare ondernemingen hebben een arbeidsproductiviteit die 39 % boven de privé-ondernemingen ligt. Globaal genomen, werden er in 2002 geen winsten gemaakt doordat twee bedrijven een uitzonderlijk verlies boekten: Snecma en Société Wallonne des Aéroports.

1. Geen boekhoudkundige gegevens gevonden.

2. In 2005 zijn er twee klanten bijgekomen, Air Service plus en Wizzair.

TABEL 23 - Boekhoudkundige gegevens van de luchthavens, 2002

	Openbare sector ^a	Privé-sector ^b	Totaal	Aandeel overheidssector in %
Aantal ondernemingen	8	25	33	24
Totaal van de activa in miljoen euro	2 235	466	2 701	83
Omzet in miljoen euro	606	989	1 595	38
Toegevoegde waarde in miljoen euro	378	187	565	67
Resultaat na belastingen in miljoen euro	0	-67	-67	
Nettorendabiliteit van de deelnemingen	0	-17,4	-10,1	
Aantal werknemers in voltijdse equivalenten	3 688	4 350	8 038	46
Toegevoegde waarde per werknemer	102 545	42 979	70 309	

a. Zonder de luchthaven van Oostende en Antwerpen.

b. Inclusief Avia Partner Liège waarin de overheid een minderheidsbelang heeft.

c. Energie

Door de liberalisering van de energiemarkt en omdat weinig nieuwe leveranciers van energie een jaarrekening indienen bij de Balanscentrale omdat het gaat over vennootschappen van buitenlands recht, wordt de vergelijking van openbare en privé bedrijven in de energiesector voor meerdere jaren gemaakt.

Een eerste vaststelling is dat het aandeel van de openbare sector in de Belgische energiemarkt daalt. Het publiek aandeel in de omzet daalt van 21,1 % in 2001 naar 16,4 % in 2004. De volgende tabel geeft de evolutie van de omzet volgens activiteit. De indeling volgens activiteit betreft de hoofdactiviteit. Veel ondernemingen verdelen zowel electriciteit als gas en staan onder de activiteiten-groep distributie van electriciteit. Uit de tabel blijkt dat de overheid, meer bepaald de gemeenten een dominante positie innemen in de sector van de distributie van electriciteit. Tijdens de periode 2001-2004 ligt het overheidsaandeel tussen 50 % en 57 %. Het aandeel van de openbare sector in de omzetcijfers van de producenten van electriciteit schommelt in de vier bestudeerde jaren rond de 9 %. Tussen 2001 en 2004 halveerde het overheidsaandeel in de omzet van de ondernemingen die enkel gas leveren. Een andere vaststelling is dat het aandeel van de buitenlandse leveranciers in de omzet bijna verdrievoudigd op vier jaar.

TABEL 24 - Evolutie van de omzet in de energiesector in België, 2001-2004

in miljoen euro	2004	Aandeel openbare sector	2003	Aandeel openbare sector	2002	Aandeel openbare sector	2001	Aandeel openbare sector
Productie van electriciteit	21 297,7	9,1	18 181,9	8,5	21 414,2	9,4	20 270,3	9,2
Transmissie, distributie en handel in electriciteit	5 587,0	57,1	6 596,7	56,8	7 982,2	50,3	7 322,4	54,6
Transmissie, distributie en handel van gas	13 137,9	10,8	12 094,0	12,2	9 529,3	17,2	9 133,4	20,5
Distributie van stoom en warm water	6,9	15,4	6,8	10,0	6,4	10,1	7,5	10,9
Totaal	40 029,5	16,4	36 879,4	18,4	38 932,1	19,7	36 733,6	21,1
Aandeel buitenlandse vennootschappen	21,6		20,6		10,3		7,6	

Van de neergelegde jaarrekeningen in 2002 behoren 74 van de 98 ondernemingen tot de privé-sector. De grootste is Electrabel met een actief van 13,8 miljard euro en met 42 % van de activa van de privé-sector. Het marktaandeel van Electrabel, inclusief het marktaandeel van de gemengde intercommunales en de Electrabel-filialen bedraagt 28,2 miljard euro of 90,6 % van de totale omzet van de energiesector. De zuivere openbare energiebedrijven hebben een marktaandeel van 8,2 %. Bij hen is de arbeidsproductiviteit duidelijk hoger dan in de privé-sector. De rendabiliteit van de privé- en openbare energiebedrijven is gelijklopend.

TABEL 25 - Boekhoudkundige gegevens van de energiesector, 2002

	Openbare sector	Privé-sector ^a	Totaal	Aandeel overheidssector in %
Aantal ondernemingen	24	74	98	25
Totaal van de activa in miljoen euro	5 110	33 073	38 183	13
Omzet in miljoen euro	2 569	28 578	31 147	8
Toegevoegde waarde in miljoen euro	781	4 266	5 047	16
Resultaat na belastingen in miljoen euro	395	2 835	3 230	12
Nettorendabiliteit van de deelnemingen	12,3	11,8	11,9	
Aantal werknemers in voltijdse equivalenten	2 469	15 848	18 317	14
Toegevoegde waarde per werknemer	316 403	269 189	275 533	

a. Inclusief de gemengde intercommunales. De belangrijkste ondernemingen waar de overheid een minderheidsbelang heeft zijn Electrabel met een gemeentelijk aandeel van 4,67 %, Elia System Operator met 39,22 %, Fluxys en Distrigaz met 24,995 % en Luminus met 50 %.

d. Watervoorziening

Van de drinkwatermaatschappijen hebben we geen volledig beeld via de gegevens van de Balanscentrale, noch via de gegevens van DBRIS. In Wallonië zijn er 57 gemeenten waarbij de watervoorziening door gemeentelijke diensten wordt verzekerd. De diensten hebben geen financiële autonomie en de wateractiviteit maakt deel uit van de algemene gemeentelijke diensten. Vervolgens zijn er gemeentebedrijven of regioën, 12 in het Vlaams Gewest en 6 in het Waals Gewest. Ten slotte zijn er 26 intercommunales, slechts bij 18 is het aantal personeelsleden bekend. Boven de gemeentelijke initiatieven werden er na de ontbinding van de Nationale Maatschappij der Waterleidingen twee gewestelijke maatschappijen opgericht: de Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening met 176 aangesloten gemeenten en de Société Wallonne des Distributions d'Eau met 172 aangesloten gemeenten¹.

Van de 21 ondernemingen in de winning, zuivering en distributie van water is er slechts één privé-onderneming: Aquinter, een dochter van Electrabel. De moedermaatschappij Electrabel heeft ook activiteiten in de watervoorziening. Uit de boekhoudkundige gegevens van Electrabel kan de wateractiviteit wel niet afgezonderd worden. Enkele gemeenten geven de waterbedeling in concessie aan Electrabel. Uit het jaarverlag van Electrabel blijkt dat zij over 620 599 klanten beschikt. De volgende tabel geeft boekhoudkundige gegevens van de totale sector

1. Zie Belgaqua, overzicht van de beheersstructuur van de drinkwatervoorzieningen in België, 2001.

van de watervoorziening, gezien het aandeel van Aquinter voor sommige boekhoudkundige gegevens minder dan 0,5 % bedraagt.

TABEL 26 - Boekhoudkundige gegevens van de watervoorziening, 2002

	Totaal
Aantal ondernemingen	21
Totaal van de activa in miljoen euro	3 650
Omzet in miljoen euro	945
Toegevoegde waarde in miljoen euro	612
Resultaat na belastingen in miljoen euro	13
Nettorendabiliteit van de deelnemingen	6,1
Aantal werknemers in voltijdse equivalenten	6 903
Toegevoegde waarde per werknemer	88 665

e. Postactiviteiten

De nationale post heeft wel als enige de taak van universele postverdeling. Koerierdiensten vullen de taken van De Post/La Poste aan, vooral bij de verdeling van expressbrieven en pakjes. In 2002 waren er vier grote koerierdiensten in België actief¹: DHL, United Parcel Services, TNT Express en Group 4 Courier. Voor de rest zijn er zeer veel kleine bedrijven. Het marktaandeel van de nationale post bedraagt 78 % van de omzet van de postactiviteiten. Hiervoor worden er relatief meer middelen ingezet. Het aandeel van de nationale post in het totaal van de activa en het aandeel van het ingezet personeel bij De Post/La Poste ligt boven de 90 %. Zowel De Post/La Poste als het totaal van de koerierdiensten zijn verlieslatend. Het verlies van de Post/La Poste is er ondanks de jaarlijkse federale dotatie voor het uitvoeren van de universele dienstverlening. De sector wordt ook nog gekenmerkt door een lage arbeidsproductiviteit. Bij de postdiensten ligt de arbeidsproductiviteit 22 % lager dan bij de koerierdiensten.

TABEL 27 - Boekhoudkundige gegevens van de postsector, 2002

	Openbare sector	Privé-sector	Totaal	Aandeel overheidssector in %
Aantal ondernemingen	1	138	139	1
Totaal van de activa in miljoen euro	2 366	268	2 634	90
Omzet in miljoen euro	1 808	503	2 311	78
Toegevoegde waarde in miljoen euro	1 457	143	1 600	91
Resultaat na belastingen in miljoen euro	-47	-3	-50	94
Nettorendabiliteit van de deelnemingen	-12,3	-25,7	-12,7	
Aantal werknemers in voltijdse equivalenten	40 322	3 078	43 340	93
Toegevoegde waarde per werknemer	36 144	46 570	36 883	

1. Een vijfde speler is FedEx, met 284 werknemers in 2001, het laatste jaar met een neerlegging van de jaarrekening bij de Balanscentrale en dus niet in dit overzicht van 2002 opgenomen.

f. Afval

Er zijn 64 ondernemingen in de afvalsector waarin de overheid participeert. De gemiddelde overheidsparticipatie bedraagt 77 % van de aandelen. Bij 30 ondernemingen heeft de overheid de volledige controle. Bij 37 ondernemingen zijn de gemeenten de hoofdaandeelhouder. In 2002 werkten er 6 199 werknemers¹ en werd er een omzet van 943 miljoen euro gerealiseerd. De afvalverzameling wordt voornamelijk via intercommunales georganiseerd. Op regionaal vlak is er in Brussel het openbaar afvalverwerkingsbedrijf Net Brussel/Bruxelles Propreté² en in Wallonië is er het afvalwaterzuiveringsbedrijf Société publique de gestion de l'eau. In Vlaanderen zijn er twee belangrijke privaat-publieke samenwerkingsverbanden m.n. het afvalwaterzuiveringsbedrijf Aquafin³ en het afvalverwerkingsbedrijf Indaver. In Wallonië zijn er geen belangrijke privaat-publieke samenwerkingsverbanden. De belangrijkste privé-ondernemingen zijn er SITA Wallonie en Shanks.

De afvalverwerking door privé-ondernemingen wordt in België gedomineerd door buitenlandse groepen. De nummer één in België in afvalbeheer is SITA, een dochteronderneming van de SUEZ-groep. In België hebben ze 45 vestigingen met een omzet van 440 miljoen euro en 2 500 medewerkers in 2002. Het tweede belangrijkste afvalverwerkingsbedrijf in België is het Nederlandse Van Gansewinkel met 174 miljoen euro. Op nummer drie staat de vzw Fost Plus met een omzet van 112 miljoen euro. De volgende twee bedrijven hangen af van Engelse groepen: Shanks met een omzet van 95 miljoen euro in België en Biffa, een filiaal van Severn Trent met 89 miljoen euro. De lijst wordt afgesloten met het Belgische Rendac dat een omzet van 67 miljoen euro genereert in 2002.

De volgende tabel geeft het aandeel van de overheidssector in de afvalsector. Uit de cijfers blijkt dat de openbare afvalsector meer kapitaalsintensief is. Van de totale activa wordt de helft door de openbare sector beheerd. Een aantal intercommunales beschikt over een verbrandingsoven en waterzuiveringsinstallaties, die zeer kapitaalsintensief zijn. De investeringen in materiële vaste activa gedurende de laatste drie jaar bedroeg 1,4 miljard euro. Hiervan werd 60 % door de openbare sector gerealiseerd. In de afvalsector zijn er hoge productiviteitscijfers, gemiddeld 81 120 euro per voltijdse werknemer. Bij de afvalbedrijven waar de overheid in participeert, ligt de arbeidsproductiviteit 32 % hoger. In 2002 is het rendement van de afvalsector eerder klein met een rendement van 1,7 % voor de openbare sector en slechts 0,2 % voor de privé-sector.

-
1. Bij vier intercommunales is het aantal werknemers onbekend of zeer laag. Waarschijnlijk wordt het personeel onder de stadsdiensten geteld.
  2. In de Nationale Rekeningen wordt Net Brussel-Bruxelles Propreté onder S13, de sector overheid geklasseerd.
  3. De naamloze vennootschap Aquafin met een buitenlands privé-aandeel van 49 %, gehouden door het Engelse Severn Trent, is eveneens in de Nationale Rekeningen onder de sector overheid geklasseerd.

TABEL 28 - Boekhoudkundige gegevens van de afvalsector, 2002

	Openbare sector ^a	Privé-sector ^b	Totaal	Aandeel overheidssector in %
Aantal ondernemingen	41	315	356	12
Totaal van de activa in miljoen euro	2 613,4	2 573,4	5 186,8	50
Omzet in miljoen euro	603,2	1 289,3	1 892,5	45
Toegevoegde waarde in miljoen euro	301,2	496,4	797,6	38
Resultaat na belastingen in miljoen euro	23,4	2,0	25,4	92
Nettorendabiliteit van de deelnemingen	1,7	0,2	1,1	
Aantal werknemers in voltijdse equivalenten	3 091	6 742	9 833	31
Toegevoegde waarde per werknemer	97 453	73 632	81 120	

a. Exclusief Net Brussel-Bruxelles Propreté en Aquafin.

b. Inclusief 17 ondernemingen met een overheidsminderheidsbelang.

g. Kansspelen

De Nationale Loterij-Loterie Nationale is de grootste in haar soort in België. De privé-sector beschikt over vijf casino's, de tiercé en enkele kleinere ondernemingen die paardenwedrennen organiseren, de derby en een aantal lunaparken. Voor de Nationale Loterij-Loterie Nationale is 2002 een atypisch jaar. Het is het jaar waarin de Nationale Loterij/Loterie Nationale werd omgevormd tot een nv van publiek recht. Er werden twee jaarrekeningen ingediend, één tot 15 juli 2002 en één vanaf 16 juli. Als nv werd er verlies gemaakt. Gezien het eigen vermogen werd opgebouwd uit de overgedragen winsten en reserves, kwam het eigen vermogen negatief te staan op het einde van 2002. In het verleden was het rendement op het eigen vermogen van de Nationale Loterij/Loterie Nationale extreem hoog met percentages tussen 282 % en 442 % in de periode 1995-2001. Voor het jaar 2002 is het rendement op het eigen vermogen van de Nationale Loterij/Loterie Nationale gelijk aan -129 %. De privé-sector haalt een positief rendement van 7 %.

De arbeidsproductiviteit van de werknemers bij de Nationale Loterij/Loterie Nationale is zeer hoog met 1 136 565 euro per werknemer, veertienmaal hoger dan de privé-sector.

TABEL 29 - Boekhoudkundige gegevens van de kansspelen, 2002

	Openbare sector	Privé-sector	Totaal	Aandeel overheidssector in %
Aantal ondernemingen	1	25	26	4
Totaal van de activa in miljoen euro	265	98	363	73
Omzet in miljoen euro	949	729	1 678	57
Toegevoegde waarde in miljoen euro	342	100	442	77
Resultaat na belastingen in miljoen euro	-43	-44	-87	49
Nettorendabiliteit van de deelnemingen	-128,6	6,97	6,97	
Aantal werknemers in voltijdse equivalenten	301	1 210	1 511	20
Toegevoegde waarde per werknemer	1 136 565	82 083	292 522	

Bijlage

A. Dataverzameling

De lijst met participaties en sleutelvariabelen werd opgesteld op basis van de volgende methode:

1. Het Europees Systeem van Rekeningen (ESR 1995) geldt als leidraad. Zijn opgenomen: de niet-financiële vennootschappen (Sector 11) en de financiële instellingen (Sector 12). De Nationale Bank van België/la Banque nationale de Belgique wordt dus opgenomen in de berekening. De pensioenkas, daarentegen, die ook gerangschikt wordt onder Sector 12, worden niet opgenomen.¹ De overheid (Sector 13) en de instellingen zonder winstoogmerk ten behoeve van huishoudens (Sector 15) zijn evenmin opgenomen in de analyse.

Aangezien de Belgische overheidsparticipaties in buitenlandse vennootschappen niet in aanmerking werden genomen, zijn de buitenlandse openbare vennootschappen in België niet in de analyse opgenomen.

2. Om een overzicht te krijgen van de overheidsparticipaties in 2003, werd eerst de lijst van 1997² bijgewerkt. Voor de nieuwe overheidsparticipaties in 2003 werden verschillende bronnen geraadpleegd:
  - de lijst in de balans van de federale overheid op het einde van 1999, laatste beschikbare balans bij de Commissie voor de Inventaris van het Vermogen van de Staat;
  - het Statistisch Jaarboek van Wallonië (2002);
  - de websites van de drie Belgische gewesten;
  - de website van het CRISP met het permanent repertorium van het aandeelhouderschap van de Waalse ondernemingen;
  - de website van de Federale Overheidsdienst Justitie met een databank die de verwijzingen naar publicaties van ondernemingen bevat;
  - de jaarverslagen van de voornaamste openbare ondernemingen;
  - de geconsolideerde jaarverslagen van alle ondernemingen waar een overheidsparticipatie werd aangetroffen, om de indirecte overheidsparticipatie in het kapitaal van de filialen te kennen;
  - de lijsten afkomstig van de sociale huisvestingsmaatschappijen;
  - de cd-rom's met de balansen die werden neergelegd bij de Balanscentrale;
  - de classificatie van de institutionele sectoren door de NBB;
  - het overzicht van de personeelssterkte in de overheidssector, toestand op 1 januari 2001 door het Federaal Ministerie van Openbaar Ambt, laatste beschikbare jaar.

---

1. Op vraag van de OESO.

2. Zie Federaal Planbureau, Overheidsparticipaties in de marksector in België, H. Spinnewyn, februari 2000.

3. Om het openbaar aandeel te kennen dat niet is opgenomen in de bij de Balanscentrale neergelegde jaarrekeningen:
  - Wanneer enkel de informatie over het aandeelhouderschap van de privé-sector bekend is, worden de aandelen van de privé-sector afgetrokken van het totaal aantal aandelen om aldus het deel van de overheidssector te verkrijgen.
  - Voor de gemengde energie-intercommunales, of de intercommunales waarin Electrabel, de privé-partner, participeert, varieert het aandeel van Electrabel naar gelang van de diensten¹ die verleend worden door de intercommunale. In deze studie wordt het aandeel van de gemeenten berekend door het Electrabel-aandeel in de toelevering van elektriciteit van 100 % af te trekken.
  - Voor de sociale huisvestingsmaatschappijen, werd het openbaar aandeel niet vaak vermeld in de jaarrekeningen. Om het publiek aandeel te berekenen, werd ofwel contact opgenomen met de ondernemingen, ofwel werd het aandeel van het nog te storten kapitaal als basis genomen, ofwel werd het in 1997 berekende openbaar aandeel gebruikt.
4. Om de activiteit van de onderneming met een overheidsparticipatie te kennen, werd aan elke onderneming een code toegekend. De beschikbare bronnen zijn: de naam van de onderneming en de codes toegekend door de NIS, de NBB, de RSZ of het Bureau Van Dijk.

---

1. De betrokken diensten zijn elektriciteit, gas en teledistributie. Een intercommunale kan verschillende diensten verlenen waarin, Electrabel, naargelang de dienst, een verschillend percentage heeft in het kapitaal van de intercommunale.

B. Activiteit van de overheidsparticipaties in 1997 en 2003, NACE-BEL 2 cijfers

Afdeling	Omschrijving	Aantal 1997	Aantal 2003	Wijziging 1997-2003
01, 02, 05	Landbouw, jacht, bosbouw en visserij	10	12	+2
10, 11, 12, 13, 14	Winning van delfstoffen	7	7	0
	INDUSTRIE	462	422	-40
15	Voedingsmiddelen en dranken	54	65	+11
17, 18, 19	Textiel en schoenen	68	33	-35
20	Hout	22	24	+2
21, 22	Papier, uitgeverijen en drukkerijen	26	30	+4
23	Cokes, raffinage en nucleaire industrie	5	6	+1
24, 25	Chemie, rubber en kunststof	32	24	-8
26	Overige niet-metaalhoudende minerale producten	25	19	-6
27, 28	Metallurgie en producten van metaal	110	103	-7
29	Machines, apparaten en werktuigen	29	39	+10
30, 31, 32, 33	Elektrische, elektronische en optische apparaten	33	32	-1
34, 35	Transportmiddelen	24	19	-5
36, 37	Overige industrie	34	28	-6
40	Productie en distributie van elektriciteit en gas	66	77	+11
41	Winning, zuivering en distributie van water	64	60	-4
45	Bouw	41	53	+12
	DIENSTEN	1 943	2 392	+449
50, 51, 52	Handel en reparatie	105	111	+6
55	Hotels en restaurants	23	33	+10
60, 61, 62, 63	Vervoer en opslag	120	138	+18
64	Post et telecommunicatie	31	35	+4
65, 66, 67	Financiële instellingen	246	361	+115
70	Verhuur en handel in onroerende goederen	400	443	+43
71	Verhuur van machines en werktuigen	21	24	+3
72	Activiteiten in verband met computers	57	115	+58
73	Speur- en ontwikkelingswerk	11	15	+4
74	Overige zakelijke dienstverlening	361	495	+134
80	Onderwijs	1	1	0
85	Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	360	368	+8
90	Afval	74	83	+9
91	Diverse verenigingen	72	88	+16
92	Recreatie, cultuur en sport	54	73	+19
93	Overige diensten	7	9	+2
Totaal		2 593	3 023	+430

C. Lijst van publicatiemeldingen van overheidsaandeelhouders in beursgenoteerde ondernemingen

Naam beursgenoteerde onderneming	Naam overheidsaandeelhouder	Datum bekendmaking	% aandelen
Arcelor	Sogepa	31-08-2005	2,41
	Sogepa	31-12-2004	3,21
	Staal Vlaanderen		0,00
	Subtotaal		3,21
	Sogepa	31-12-2003	3,80
	Staal Vlaanderen		2,40
	Subtotaal		6,20
Arcelor	Sogepa	31-12-2002	3,80
	Staal Vlaanderen		2,60
	Subtotaal		6,40
Arcelor	Sogepa	12-06-2002	3,80
	Staal Vlaanderen		3,70
	Subtotaal		7,50
Arcelor	Sogepa	18-02-2002	4,20
	Staal Vlaanderen		4,30
	Subtotaal		8,50
Barco	Vlaamse Investeringsmaatschappij, een 100 % dochter van GIMV	31-12-2004	9,43
		28-04-2004	9,37
		09-09-2003	29,60
		31-12-2002	31,49
		31-12-2000	33,42
		31-12-1997	33,76
Belgacom	Belgische Staat	02-11-2004	50,00
	Belgische Staat	14-09-2004	55,28
	Belgische Staat	22-03-2004	51,60
BMT	GIMV	28-07-2004	0,00
		04-05-2000	11,00
		31-12-1997	10,40
Banque Nationale/Nationale Bank	Belgische Staat	08-08-1989	50,00
Carestel	GIMV, handelend in overleg met Megafood	19-03-2004	12,61
		27-12-1999	19,14
	Megafood, handelend in overleg met GIMV	19-03-2004	30,75
Cofinimmo	Groep Dexia rechtstreeks (8,82 %) en onrechtstreeks (0,89 %)	14-09-2004	9,71
	Banque Dexia Bank België	14-09-2004 28-12-2003	1,39 3,37
Cockerill-Sambre	Société Wallonne pour la Sidérurgie	09-02-1999	25,00
		31-12-1997	78,77

Naam beursgenoteerde onderneming	Naam overheidsaandeelhouder	Datum bekendmaking	% aandelen		
Dexia	Gemeentelijke Holding/Holding Communal	31-03-2005	15,51		
		31-12-2004	15,49		
		31-05-2004	16,30		
		19-05-2003	15,09		
		31-12-2002	14,88		
		13-03-2001	15,30		
		20-06-2000	18,20		
		27-10-1999	21,00		
		20-11-1996	50+1 aandeel		
	Ethias	31-03-2005	6,45		
		31-12-2004	6,40		
	Groep OMOB	31-12-2002	5,20		
13-03-2001		5,10			
OMOB Kas Pensioen	29-11-1999	2,80			
OMOB Kas Gemeen Recht	29-11-1999	1,14			
OMOB Kas Brand	29-11-1999	0,22			
OMOB Kas Arbeidsongevallen	29-12-1999	0,02			
Deficom Group	Bruficom	20-05-2005	4,76		
		15-11-1999	4,77		
	Sodedi	20-05-2005	0,00		
		30-12-2004	9,51		
		15-11-1999	4,74		
Distrigas/Distrigaz	Distrihold Publigas/Publigaz Subtotaal	27-04-2005	0,00		
		27-04-2005	31,25		
		27-04-2005	31,25		
	Distrihold/2 Publigas/Publigaz Subtotaal	16-11-2004	20,94/2		
		16-11-2004	20,78		
		16-11-2004	31,27		
	Distrihold/2 Publigas/Publigaz Subtotaal	13-10-2000	16,75/2		
		13-10-2000	16,62		
		12-12-2000	25,00		
	Gemeenten	31-12-1997	25,00		
		Electrabel	Gemeenten	10-12-2003	4,67
				20-09-2000	4,66
31-12-1998				4,87	
31-12-1997	5,01				
Elia	Publi-T	2005	30,0		
		SPE	2005	2,55	
FLV Fund	GIMV	31-12-2003	2,81		
Fluxys	Fluxhold Publigas/Publigaz Subtotaal	27-04-2005	0,00		
		27-04-2005	31,25		
		27-04-2005	31,25		
	Fluxhold/2 Publigas/Publigaz Subtotaal	16-11-2004	20,94/2		
		16-11-2004	20,78		
		16-11-2004	31,27		
	Distrihold/2 Publigas/Publigaz Subtotaal	13-10-2000	16,75/2		
		13-10-2000	16,62		
		13-10-2000	25,00		
	GIMV	Vlaamse Participatiemaatschappij	10-05-2005	40,00	
			12-11-1997	70,00	

Naam beursgenoteerde onderneming	Naam overheidsaandeelhouder	Datum bekendmaking	% aandelen
IBT	SRIW IMBC Subtotaal	31-12-2002	2,31
		31-12-2002	0,58
		31-12-2002	2,89
	SRIW IMBC Subtotaal	31-12-2003	5,60
		31-12-2003	0,48
		31-12-2003	6,08
Ion Beam Application	Institut National des Radio-éléments ASBL/ Nationaal instituut voor Radio-elementen VZW	20-05-2005	3,58
		31-12-2002	3,54
		06-06-2000	3,42
IPTE	LRM	16-04-2004	enkel warrants
ITB	SRIW	31-12-1997	23,75
Keyware Technologies	GIMV	31-03-2004	2,04
		18-12-2003	7,22
Kinopolis Group	Kinohold, handelend voor GIMV en anderen	19-03-2004	38,90
		28-11-2003	38,90
	GIMV	19-03-2004	0,00
		31-12-2003	9,91
		28-11-2003	10,19
		02-08-1999	11,00
Laundry Systems Group	GIMV	20-05-2005	0,00
		31-12-2004	16,23
		31-12-2003	16,32
	GIMV, verbonden met AGCIB AGCIB, verbonden met GIMV Subtotaal	24-05-2002	15,53
		24-05-2002	0,79
		24-05-2002	16,32
Mitiska	GIMV	10-10-2003	0,00
		12-07-2002	10,01
Mobistar	Bruficom	08-02-2005	0,00
		31-12-2004	4,03
		05-03-2003	4,06
		19-12-2002	4,06
		31-12-2000	4,07
		31-12-1999	4,08
		31-12-1998	3,98
		GIMV	31-12-2002
	19-12-2002		3,35
	31-12-2000		3,36
	31-12-1999		3,37
	31-12-1998		3,98
	Wallonie Télécommunications	31-12-2003	0,00
		28-01-2003	2,56
		19-12-2002	3,35
31-12-2000		3,36	
31-12-1999		3,37	
31-12-1998		3,98	
Remi Claeys Aluminium	GIMV	31-12-1998	3,47
Serviceflats	Banque Dexia Bank GIMV	28-01-2004	0,79
		31-12-1997	0,60

Naam beursgenoteerde onderneming	Naam overheidsaandeelhouder	Datum bekendmaking	% aandelen
Option	GIMV rechtstreekse participatie	01-10-2004	2,84
		03-09-2004	7,48
		31-12-2003	5,17
	GIMV onrechtstreekse participatie via Pepper	01-10-2004	0,00
		03-09-2004	17,45
		31-12-2003	11,55
Parc Paradisio	SRIW	09-07-1999	15,42
Quest for growth	Banque Dexia Bank	26-11-2004	7,97
Telindus Group	Wallonie Télécommunications	30-06-2005	1,40
		20-11-2003	1,26
		27-05-2003	1,24
	Vlaanderen via verschillende vennootschappen o.a. Finindus-Sidinvest-Staal Vlaanderen en Sidmar	31-12-2004	0,00
		20-11-2003	7,26
		27-05-2003	7,13
		09-02-2000	9,97
		31-12-1997	18,07
Ter Beke	SRIW	31-12-2004	6,15
		31-12-2003	1,93
		29-12-1999	1,90

Bron: Euronext Brussels en jaarverslagen

D. IPO's en schrappingen van ondernemingen met een overheidsaandeel op de beurs van Brussel

Datum	Naam van de beursgenoteerde onderneming	Marktkapitalisatie op het einde van het jaar in miljoen euro
IPO's		
17-06-1996	Distrigas/Distrigaz	74,7
20-11-1996	Dexia	2 634,8
11-04-1997	IBT	11,3
26-06-1997	GIMV	1 174,8
27-06-1997	IPSO-ILG, nu Laundry Systems Group	83,7
09-04-1998	Kinepolis	484,4
22-06-1998	IBA	669,0
06-10-1998	Mobistar	2 666,6
03-12-1998	Remi Claeys Aluminium	88,3
02-06-1999	Carestel	217,9
17-06-1999	Mitiska	222,4
09-07-1999	Parc Paradisio	16,1
13-11-2000	BarcoNet	215,7
13-12-2001	Distrigaz D	48,9
18-02-2002	Arcelor	7 046,4
03-09-2003	Keyware Technologies	12,2
05-08-2003	Option	70,3
15-10-2003	Flanders Language Valley Fund	6,0
22-03-2004	Belgacom	11 504,5
20-06-2005	Elia	1 353,0 ^a
11-10-2005	Telenet	1 617,6 ^b
		Marktkapitalisatie op dag voor schrapping in miljoen euro
Schrappingen		
26-04-1999	Cockerill Sambre	289
04-03-2002	BARCONET	167
17-09-2003	Remi Claeys Aluminium	71,8
17-11-2004	BMT	95

a. Op 30-06-2005.

b. Op 11-10-2005.

Bron: Euronext Brussels.

E. Lijst van durfkapitalisten in België in 2002

Naam	Aandeel overheid in kapitaal	Aantal deelnemingen vanaf 5 % in België, exclusief de deelnemingen in durfkapitaalfondsen ^a
Durfkapitalisten met een overheidsaandeel van 50 % of meer		
GIMV	70,00	249
SRIW	98,89	130
Meusinvest	100,00	117
GIMB/SRIB	78,40	64
Sambrinvest	50,00	45
LRM	100,00	31
Nivelinvest	50,00	26
Fair	74,40	16
Fonds de capital à risque des arrondissements de Charleroi et Thuin	75,00	14
Brustart	78,40	12
Textiel Vlaanderen	100,00	12
CD Technicom	98,89	10
Socaris	73,81	9
Namur Invest	50,00	9
Belgacom	50+1	6
Fonds de capital à risques de l'invest Mons-Borinage-Centre	72,73	6
Fonds de capitaux d'amorçage	68,07	5
Spinventure	50,00	5
FIM/SFI	96,78	4
SDO	62,50	4
Bruficom	71,10	3
Sibs	100,00	3
Technowal	98,89	3
Belgische Maatschappij voor Internationale Investeringen	58,82	2
Biotech fonds Vlaanderen	100,00	2
Ecotech Finance	97,61	2
Start up	75,00	2
Baekeland fonds	56,71	1
Participatiefonds/Fonds de Participation	100,00	1
Sustainable Energy Ventures	52,81	1
Subtotaal		794
Privé-sector en overheid als minderheidsaandeelhouder		
Investsud	26,00	67
IBC	45,45	19
Start-it	33,34	14
Hoccinvest	47,62	11
Ostbelieninvest	37,73	11
Deficom Group	8,14	10
Mitiska Ventures	7,01	8
Dexia met Auxipar	8,08	7

Naam	Aandeel overheid in kapitaal	Aantal deelnemingen vanaf 5 % in België, exclusief de deelnemingen in durfkapitaalfondsen ^a
It-partners	8,09	7
Trivalent Vlaams Participatiefonds	33,36	7
Agrobos Technology	26,00	4
Flanders Language Valley Management	23,33	4
M-Brussels Invest	39,86	4
Antwerps Innovatie Centrum	58,75	1
Brussels I3 Fund	25,00	1
Fonds d'Aides à l'Investissement Transfrontalier	47,37	1
Subtotaal		176
<hr/>		
Privé-sector 100 %		
Mercator Verzekeringen		34
Fortis met Fortis Private Equity		33
Ackermans & Van Haaren met Sofinim		20
Bank Degroof		19
Hefboom		19
Creatfund		18
Software holding & finance		14
Gevaert		13
E-Merge		12
Sydes		12
Gemma Frisius Fonds KULeuven		11
IBEL		11
Fin Co		10
Sopartec UCL		10
Fortis met Synerfi		9
Société d'Investissement du Bassin Liégeois		9
Fortis met Isep		8
Sofindev		8
Econocom group		7
Lessius		6
Capital Venture Invest		5
E-Capital		5
Indas		5
Pythagoras Participations		5
Stroke Fund		5
Anaphor venture		4
Big Bang ventures		4
Clickx Ventures		4
ING met ING Investment Management Belgium		4
Lessius ventures		4
Partners@venture		4
Stonefund		4
Trustcapital Partners		4

Naam	Aandeel overheid in kapitaal	Aantal deelnemingen vanaf 5 % in België, exclusief de deelnemingen in durfkapitaalfondsen ^a
ABN Amro met ABN Amro Capital Belgium		3
Beluga		3
Capricorn Venture Fund II		3
Indufin		3
KBC met Investco		3
Soficatra		3
Arkos fund		2
Axe investments		2
Capricorn Venture Fund		2
Creafund II		2
Falcon fund		2
Fundus		2
High Tech International Venture		2
Net Fund Europe		2
NIB Capital private equity Belgium investments		2
Qifund		2
Sobradis Ventures		2
Sofindev II		2
Speech Ventures		2
Trust Capital Technology		2
Yukon		2
A2 Venture Partners		1
Beneventure Founders Risicokapitaalfonds II		1
Consult & Venture		1
E-Venture		1
Euro Business Angels		1
European Technology Venture		1
Fortis met Fagus		1
Servifund		1
Telematica Ventures		1
Venture		1
Subtotaal		398
Totaal		1 368

a. Bij meerdere aandeelhouders werd de deelneming geteld bij de hoofdaandeelhouder.

Bibliografie

ALEN A., DEVROE W., *Verzelfstandiging van bestuurstaken in België*, W. E. J. Tjeenk Wilink, 1999, 172 p.

Algemene Beleidsnota van de vice-eerste minister en minister van begroting en overheidsbedrijven, *Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers*, Doc 51 1371/027.

BELGISCHE FEDERATIE VOOR DE WATERSECTOR, *Overzicht van de beheersstructuren van de drinkwatersector in België*, Januari 2001, 32 p.

CENTRE DE RECHERCHE ET D'INFORMATION SOCIO-POLITIQUES, *Actionnariat des entreprises wallonnes*, on line.

CENTRE EUROPÉEN DES ENTREPRISES À PARTICIPATION PUBLIQUE ET DES ENTREPRISES D'INTÉRÊT ÉCONOMIQUE GÉNÉRAL, *The Development of Enterprises of Public Participation and of General Economic Interest in Europe since 1996*, CEEP statistical review, 2000, 10 p.

COMMISSIE VOOR DE INVENTARIS VAN HET VERMOGEN VAN DE STAAT, *De balans van de federale overheid op het einde van 1999*, Ministerie van Financiën, 108 p.

DE KETELBUTTER J., *Overheidsbedrijven in beweging*, FOD Financiën, Administratie van de Thesaurie, maart 2000, 63 p.

EURONEXT BRUSSEL, website met gegevens over koersen, participatiemeldingen, jaarlijkse en maandelijkse statistieken.

EUROPESE COMMISSIE,

- *Community Framework for State Aid in the Form of Public Service Compensation*, Brussel, /07/.2005*D/52891, DGCOMP/D(2005) 179, 7 p.
- *Groenboek over publiek-private samenwerking en het gemeenschapsrecht inzake overheidsopdrachten en concessieovereenkomsten*, Brussel, 30/04/2004 COM(2004) 327 definitief, 24 p.
- *Verslag aan de Europese Raad van Laken - Diensten van algemeen belang*, Brussel 2004, /* COM/2001/0598 def.*/ ,21 p.
- *White Paper on Services of General Interest*, Brussel, 12/05/2004 COM(2004) 374 final, 28 p.

FEDERALE OVERHEIDSDIENST ECONOMIE, K.M.O., MIDDENSTAND EN ENERGIE, NACE-BEL 2003, *Economische activiteitennomenclatuur met toelichtingen*, 2003, 337 p.

INSTITUUT VOOR DE NATIONALE REKENINGEN, *Regionale rekeningen*, 1995-2003, Nationale Bank van België, 257 p.

LAGNEAUX F., *Importance économique du port autonome de Liège: rapport 2002*, *Working Paper*, 2004, n° 64, Nationale Bank van België, 89 p.

MAHBOODI, L., *Recent Privatisation Trends in OECD Countries*, *Financial Market Trends*, No. 82, OECD, p.43-58.

MINISTÈRE DE LA RÉGION WALLONNE, *Annuaire statistique de la Wallonie*, *Service des Etudes et de la Statistique*, 2002, 472 p.

MOERMAN F., *Beleidsnota 2004-2009*, Vlaamse Regering, 66 p.

PACOLET, J., COUDRON, v., *De lokale overheidssector in perspectief*, Hoger Instituut voor de Arbeid, juli 2004, 64p.

SOCIAAL-ECONOMISCHE RAAD VAN VLAANDEREN, *Risicokapitaal en het economisch overheidsinitiatief: rol en instrumenten van de Vlaamse overheid*, februari 2002, 182 p.

SPINNEWYN H., *Overheidsparticipaties in de marktsector in België*, Federaal Planbureau, Planning Paper 87, februari 2000, 76 p.

VAN DER LINDEN J., *Markthervormingen in netwerkindustrieën in België*, Federaal Planbureau, Planning Paper 98, mei 2005, 98 p.

WAALS GEWEST/FRANSE GEMEENSCHAP, *De prioritaire acties voor de Toekomst van Wallonië*, 30 augustus 2005, 41 p.

WEBSITES,

- Belgostat on line, <http://www.belgostat.be/startSDW.do>
- Brussels Hoofdstedelijk Gewest on line, <http://www.bruxelles.irisnet.be>
- Federale overheid on line, <http://www.belgium.be/eportal/index.jsp>
- Region Wallonne en Le Gouvernement Wallon on line, <http://gov.wallonie.be/code/fr/comm.asp>
- Vlaanderen on line, <http://www.vlaanderen.be/servlet/Satellite?cid=1089642827216&pagename=w3vlaanderen/Page/InfolijnHome&subsite=w3&c=Page>